

STRATEGIA ROZWOJU TURYSTYKI GMINY MIEJSKIEJ KOŚCIAN

KWIECIEŃ 2010

Spis treści	
WSTĘP.....	2
ROZDZIAŁ I.....	5
1. Turystyka i zagospodarowanie turystyczne w literaturze	5
1.1. Definicja turystyki.....	5
1.2. Formy i funkcje turystyki.....	7
1.2.1 Formy turystyki.....	7
1.2.2 Funkcje turystyki.....	12
1.3. Zagospodarowanie turystyczne.....	13
1.3.1 Baza noclegowa.....	14
1.3.2 Baza gastronomiczna.....	18
1.3.3 Transport w turystyce.....	19
1.3.4 Baza towarzysząca.....	24
ROZDZIAŁ II.....	26
2. Charakterystyka Gminy Miejskiej Kościan	26
2.1. Położenie fizyczno geograficzne Gminy Miejskiej Kościan	26
2.2. Położenie miasta Kościana	30
2.3. Historia miasta Kościana	31
2.4. Gospodarka obszaru	40
2.5. Zaludnienie obszaru, jego struktura i prognoza demograficzna.....	40
2.6. Wybrane elementy infrastruktury technicznej	44
2.7. Infrastruktura komunikacyjna	44
2.8. Charakterystyka infrastruktury społecznej	45
ROZDZIAŁ III	48
3. Walory turystyczne	48
3.1. Charakterystyczna środowiska przyrodniczego	50
3.1.1 Budowa geologiczna i rzeźba terenu	50
3.1.2 Surowce mineralne	51
3.1.3 Gleby	51
3.1.4 Wody powierzchniowe	51
3.1.5 Fauna i flora	52
3.1.6 Klimat	53
3.1.7 Zieleń urządzona	53
3.2. Walory kulturowe	56
3.2.1 Architektura obronna	57
3.2.2 Architektura sakralna	58
3.2.3 Architektura świecka	66
3.2.4 Architektura publiczna	67
3.2.5 Ważniejsze upamiętnione miejsca historyczne	73
3.3. Działalność kulturalna w Kościanie	75
3.4. Zagospodarowanie turystyczne Kościana	79
3.4.1 Infrastruktura turystyczna	79
3.4.2 Infrastruktura towarzysząca	82
3.5. Analiza SWOT	96
ROZDZIAŁ IV	101
4. Strategia rozwoju turystyki	101
4.1. Turystyka na obszarze w świetle regionalnych, krajowych i europejskich trendów rozwojowych	101
4.2. Wizja rozwoju turystyki w Kościanie	108
4.3. Cele oraz kierunki rozwoju turystyki w Kościanie	109
4.4. Szerzenie oferty turystycznej Kościana	112
4.5. Korzyści społeczne i ekonomiczne rozwoju turystyki w Kościanie	114
4.6. System wdrażania oraz monitorowania strategii rozwoju turystyki w Kościanie	115
PODSUMOWANIE	117

WSTĘP

Turystyka we współczesnym świecie odgrywa istotną rolę, poczynając od życia zwykłego człowieka, a kończąc na gospodarce poszczególnych krajów, czy świata. Turystyka swoją szybkością rozwoju, dynamizmem wpływa na zachowanie społeczne, środowisko przyrodnicze, życie kulturowe itp. Napędza rozwój wielu gałęzi gospodarki, stała się jednym z głównych sektorów zatrudnienia. Zajmuje też szczególne miejsce w życiu człowieka, ponieważ odrywa go od trosk życia codziennego i przenosi na margines przyjemności. Przez dziesiątki tysięcy lat przodkowie zajmowali się działalnością, którą my nazywamy turystyką, mianowicie odwiedzaniem krewnych i przyjaciół, zwiedzaniem, szukaniem przygód i uczeniem się. W XXI wieku świat stanął na progu rozwoju technologicznego, a jego wpływ na turystykę zmienił współczesny świat w sposób, który trudno sobie wyobrazić. Turystyka staje się współcześnie sposobem życia człowieka. Sposobem realizowania przez niego różnych wartości. Jest nie tylko jedną z form spędzania czasu wolnego, ale stanowi sposób realizowania różnych celów.

Przedmiotem niniejszego opracowania będzie określenie potencjału turystycznego Kościana, jak również przedstawienie możliwości rozwoju na terenie miasta różnych rodzajów turystyki i ustalenie kierunków rozwoju turystyki Gminy Miejskiej Kościan.

Promocja turystyki powinna wpłynąć na pozytywny wizerunek miasta wśród społeczności lokalnej, co wpływa na proces integracyjny jego mieszkańców, a szczególnie na poprawę atrakcyjności gospodarczej, wzrost jego konkurencyjności, zwiększenie zainteresowania ze strony inwestorów zewnętrznych oraz napływ turystów.

Rozwój turystyki zależy zarówno od czynników społecznych, jak i technologicznych. Wraz z bogaceniem się społeczeństw rośnie popyt na produkty turystyczne. Również rozwój ekonomiczno-społeczny, istnienie międzynarodowych powiązań gospodarczych, globalnej konkurencji i globalnych rynków wymuszają na ludziach potrzebę podróżowania w celach służbowych.

Turystyka może rozwinąć się prawie wszędzie. Każdy zakątek świata dysponuje unikatowymi walorami, które wykorzystane w odpowiedni sposób, mogą przynosić dochody organizatorom, a satysfakcje uczestnikom. Dla osiągnięcia pożądanego efektu potrzebne są jednak nakłady na infrastrukturę, ochronę środowiska, czy renowację dóbr kultury. Te aspekty warunkują możliwości rozwoju turystyki na danym obszarze, ale muszą być uzupełnione przez inwestycje projektowe – czyli tworzenie strategii rozwoju turystyki i produktów turystycznych, biznes planów i studiów wykonalności. Ujęcie ogólnej wizji

rozwoju turystyki w regionie i wytyczenie kierunków działań, po wcześniejszym przeanalizowaniu mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń, zwiększa szansę sukcesu.

ROZDZIAŁ I

1. Turystyka i zagospodarowanie turystyczne w literaturze

Turystyka towarzyszy ludziom od początków dziejów. Zawsze przemieszczali się w poszukiwaniu pokarmu czy miejsca zamieszkania. Za początek turystyki uznaje się przejaw wszelkich podróży w celach poznawczych.

1.1. Definicja turystyki.

Termin „turystyka” pochodzi od angielskiego słowa *TOUR* oznaczającego podróż, natomiast w języku francuskim *TOUR* oznacza jazdę okrężną lub wycieczkę. Pierwsza definicja „turystyki” pochodzi z 1951r. została sformułowana przez W. Hunzikera i K. Krapfa. Uwzględnili w niej aspekty związane z tym zjawiskiem, według nich oznaczała: całokształt stosunków i zjawisk związanych z podróżą i pobytem w jakiejś miejscowości osób przyjezdnych, jeśli pobyt nie wynika z motywu osiedlenia się i nie wiąże się z jakąkolwiek działalnością zarobkową. Ważnym aspektem tej definicji jest pokazanie złożoności turystyki, która obejmuje procesy społeczne, gospodarcze, przestrzenne. Podkreśla się różnicę pomiędzy turystyką a pracą czy na stałe wyjazdem z kraju.

K. Przecławski w 1979 roku definiuje turystykę w szerokim znaczeniu: jako całokształt zjawisk ruchliwości przestrzennej, związanych z dobrowolną, czasową zmianą miejsca pobytu, rytmu i środowiska życia oraz wejściem w styczność osobistą ze środowiskiem odwiedzanym (przyrodniczym, kulturowym, społecznym).

W 1991r. Światowa Organizacja Turystyki podczas Międzynarodowej Konferencji Statystyki w Turystyce w Ottawie przedstawiła turystykę jako: ogół czynności osób, które podróżują i przebywają w celach wypoczynkowych, służbowych lub innych nie dłużej niż rok bez przerwy, poza swoim codziennym otoczeniem, z wyłączeniem wyjazdów, w których głównym celem jest działalność zarobkowa wynagradzana w odwiedzanej miejscowości. Takie spojrzenie na turystykę jest związane ze współczesnym zacieraniem się różnicy między czasem wolnym a czasem pracy.

W sposób najkrótszy i najbardziej zwięzły określiła turystykę J. Warszńska: całokształt stosunków i zjawisk związanych z ruchem turystycznym. Zawarła zarówno

element podróży, okresowej zmiany miejsca oraz zespół uwarunkowań (gospodarczych, społecznych, środowiskowych)¹.

Osobę odbywającą podróż w celach wypoczynkowych, sportowych lub poznawczych określa się mianem turysty. W 1937 roku Rada Ligi Narodów przyjęła pierwszą oficjalną definicję „turysty zagranicznego: „Każda osoba podróżująca przez czas trwający 24 godziny, lub więcej, w kraju nie będącym krajem jego stałego zamieszkania, a stanowiący jego cel podróży”². Definicja ta przechodziła kilka zmian dotyczących m.in. podróży tranzytowych, młodzieży studiującej poza własnym krajem, a także tych, którzy za granicą przebywali w internatach i pensjonatach. W 1963r. podczas Konferencji ONZ w Rzymie zdecydowano, że termin turysta powinien być zmieniony na „gość”, „odwiedzający”. Zgodnie z rzymską definicją odwiedzającym jest każda osoba przebywająca w odwiedzanym kraju niezależnie od powodu odwiedzin, poza zatrudnieniem w tym kraju. W myśl tej definicji odwiedzających podzielono na turystów i wycieczkowiczów.

Turyści to goście, którzy w miejscu tymczasowego pobytu spędzili przynajmniej jedną noc w jego bazie hotelowej w celach wypoczynkowych, krajoznawczych, leczniczych, religijnych, sportowych, służbowych, politycznych itp.³ Wycieczkowiczami określa się odwiedzających (gości), którzy w danym kraju spędzili mniej niż 24 godziny i nie korzystali z jego bazy hotelowej. Za wycieczkowiczów uważa się również te osoby, które korzystają z noclegów na statku lub w pociągu i przebywają w danym kraju nawet kilka dni⁴. Oprócz turysty zagranicznego jest turysta krajowy, czyli osoba mieszkająca w danym kraju. Podróżuje do innych miejsc w tym kraju, celem wyjazdu nie są cele zarobkowe. Zarówno uczestnicy ruchu międzynarodowego jak i krajowego określa się mianem turystów, czyli odwiedzających spędzających co najmniej jedną noc w publicznych lub w prywatnych obiektach noclegowych w odwiedzanej miejscowości, kraju.

W bezpośredni sposób z turystyką łączy się również rekreacja. Są to wszelkie czynności podejmowane w celu regeneracji sił fizycznych, psychicznych, odnowy sił witalnych. Przejawia się to w uczestniczeniu w różnych formach ruchu turystycznego, w rozrywkach kulturalnych. Działania podejmowane po godzinach zajęć służbowych, szkolnych, po wykonaniu prac domowych itp. Sposób rekreacji jest indywidualną sprawą

---

¹ W. Kurek „Turystyka” Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 11-17

² W. Gaworecki „Turystyka”, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007, s 11

³ E. Mazur „Geografia Turystyczna”, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2002, s. 19

⁴ Tamże, s. 20

człowieka. Wyróżniamy rekreację czynną (bieganie, pływanie, spacer, wszelkiego rodzaju ćwiczenia, itp.) oraz rekreację bierną (czytanie, opalanie)⁵.

1.2. Formy i funkcje turystyki

Forma turystyki zależy od tego, jaki rodzaj turystyki chce się uprawiać. Wraz z podjęciem określonej rodzaju turystyki pojawiają się jej funkcje.

1.2.1 Formy turystyki

W terminie formy turystyki zawiera się pojęcie ruchu turystycznego. Najczęściej pod tym pojęciem rozumie się wszelkie przemieszczenia się osób związanych z dobrowolną zmianą środowiska, miejsca zamieszkania, rytmu życia. Podróże piesze lub jakimikolwiek środkami transportu (np.: rower, samochód, pociąg itp.), które są podejmowane dla przyjemności, wypoczynku czy odnowy sił witalnych. Rodzaj ruchu turystycznego zależy od motywu wyjazdu. Ze względu na potrzeby człowieka wyróżniamy motywacje⁶:

- poznawczą, związaną z rozwojem wewnętrznym człowieka,
- wypoczynkową – rekreacyjną, ukierunkowaną na regenerację sił psychicznych oraz fizycznych,
- religijną,
- służbową tzw. biznesową.

Turystyka jest zjawiskiem dynamicznym, ukazującym zmiany, jakie zachodzą w społeczeństwie, dlatego trudno jest przedstawić jeden podział. Można ją podzielić ze względu na cechę mającą znaczenie dla organizacji turystyki:

- pora roku – wyróżniamy: turystykę letnią, zimową, sezonową, posezonową,
- środek transportu – turystykę samochodową, kolejową, lotniczą,
- liczby uczestników – turystykę indywidualną i zbiorową,
- wiek uczestników – turystyka młodzieżowa i seniorów,
- zakwaterowania – turystyka hotelowa, campingowa,

Innym kryterium może być pochodzenie turysty:

- turystyka krajowa – podróżowanie po swoim kraju.
- turystyka przyjazdowa – przyjazdy do danego kraju ludzi mieszkających gdzie indziej

---

⁵ W. Kurek „Turystyka” op.cit. s. 13

⁶ J. Warszńska „Główne problemy geografii turystyki”, Turystyka, Warszawa 1999, cyt.za: W. Kurek „Turystyka”, PWN, Warszawa 2007, s. 197

- turystyka wyjazdowa – wyjazdy poza granice własnego kraju,
- turystyka wewnątrz krajowa – krajowa i zagraniczna przyjazdowa,
- turystyka narodowa – krajowa i zagraniczna wyjazdowa,
- turystyka międzynarodowa – zagraniczna przyjazdowa i wyjazdowa.

Forma turystyki uzależniona jest od motywu kierującego działaniem człowieka. Na podstawie głównych motywacji wyjazdów turystycznych można wyodrębnić sześć podstawowych rodzajów turystyki:

- turystyka poznawcza,
- turystyka wypoczynkowa,
- turystyka zdrowotna,
- turystyka kwalifikowana, specjalistyczna,
- turystyka religijna,
- turystyka biznesowa.

Turystyka poznawcza – uprawiana jest najczęściej przez młodzież i młode małżeństwa bez dzieci, osoby w wieku średnim i starsze, nie obciążone obowiązkami związanymi z wychowaniem dzieci. Podstawowym jej celem jest poznanie walorów antropogenicznych (zabytki architektury, wykopaliska archeologiczne, skanseny, muzea itp.) oraz walorów naturalnych (pomniki przyrody nieożywionej i ożywionej, miejsca o malowniczych krajobrazach, parki narodowe itp.)⁷. Formami turystyki poznawczej są m.in.:

- ekoturystyka – są to podróże odpowiedzialne pod względem ekologicznym na tereny mało przekształcone przez człowieka w celu podziwiania przyrody oraz towarzyszących jej elementów kultury (dawnej i obecnej). Ten typ turystyki promuje ochronę przyrody, ma niewielki negatywny wpływ na nią. Wielkość ruchu turystycznego powinna być dostosowana do warunków chłonności przyrodniczej środowiska przyrodniczego i społecznego. W ekoturystyce ważne jest nawiązanie bezpośrednich kontaktów pomiędzy turystami a lokalną społecznością. Uczestnictwo turystów w życiu danej społeczności powinno odbywać się z poszanowaniem miejscowej kultury, dostosowaniem się do reguł tam panujących.
- turystyka kulturowa – odwiedzanie zabytków architektury, wykopalisk archeologicznych, galerii, muzeów itp. Ta forma turystyki przybrała największy rozmiar w państwach europejskich oraz krajach pozaeuropejskich.

---

⁷ A. Kowalczyk „Geografia turystyki”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 162

Chętnie są odwiedzane kraje o odmiennej kulturze od panującej w kraju odwiedzającego. Elementami przyciągającym turystów do danego miejsca są unikatowa architektura, pomniki, rzemiosło, również sposób życia danej społeczności, język, zwyczaje, czy też dla odwiedzającego lokalna kuchnia. Punktem programu mogą stać się obrzędy, rytuały, festiwale muzyczne, inscenizacje bitew⁸.

- turystyka etniczna – w literaturze rozumiana jest dwojako: po pierwsze określana jako turystyka sentymalna (powrót osób do korzeni, do miejsca z którego pochodzą) oraz rozumiana jako wyjazd w celu poznawania i nawiązania kontaktu z ludnością odmienną kulturowo. Turystykę sentymalną uprawiają osoby, które mieszkają na stałe poza obszarem własnego pochodzenia lub regionu i chcą odwiedzić miejsce swego urodzenia, pochodzenia, czy pochówku członków rodziny. Wyjazdy motywowane poznaniem grup społecznych odmiennych kulturowo są określane w literaturze „turystyką plemienną” lub „turystyką tubylczą”. Terminy te są uznawane za tożsame, stosuje się je do określenia tej samej formy turystyki. Podstawowym celem tego rodzaju turystyki jest poznanie społeczności charakteryzującej się wartościami odmiennymi od wartości kultury turystów tzn. sposób życia, obyczaje, stroje, kuchnia. Ten rodzaj turystyki etnicznej występuje na obszarach gdzie ludność zachowała rdzenny charakter, tradycje przodków⁹.

Turystyka wypoczynkowa – jest podejmowana przez całe rodziny, nie jest zależna od wieku czy też płci. Uprawiana jest przez osoby pragnące wypocząć podczas urlopu, weekendu na terenach atrakcyjnych turystycznie (zasada „3S”). Najchętniej odwiedzanymi terenami są obszary górskie, nadmorskie, czy też pojezierne. Najczęściej podejmowanymi działaniami rekreacyjnymi są przede wszystkim: bierny wypoczynek, plażowanie, kąpiele, sporty wodne, spacerowanie, zajęcia ruchowe takie jak siatkówka, jazda na rowerze, jazda konna itp.¹⁰ Do turystyki wypoczynkowej należą między innymi:

- turystyka socjalna - podejmowana jest przez osoby, które dysponują ograniczonymi środkami finansowymi. Wyjazdy są dofinansowane przez państwo lub inne instytucje np.: organizowanie lub wspieranie wypoczynku dla dzieci i młodzieży w formie kolonii, obozów, wycieczek szkolnych itp.

---

⁸ W. Kurek „Turystyka”, op.cit. s. 210

⁹ W. Kurek, „Turystyka”, op.cit., s. 214

¹⁰ A. Kowalczyk „Geografia Turyzmu”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 160

Prywatne instytucje mogą opłacić pracownikom wycieczkę w ramach nagrody za bardzo dobrą pracę¹¹,

- agroturystyka – ta forma turystyki polega na wypoczynku w gospodarstwach wiejskich oferujących usługi turystyczne (nocleg, wyżywienie). Gospodarstwa rolne obsługujące ruch turystyczny nazywa się gospodarstwami agroturystycznymi. Działalność turystyczna jest dodatkowym źródłem dochodów a podstawą jest działalność rolna. Agroturystyka pozwala na aktywny wypoczynek w czystym środowisku, korzystanie ze zdrowej żywności, poznanie zasad gospodarowania w rolnictwie, kontakt z miejscową ludnością¹²,
- turystyka morska – są to wszelkie przejawy ruchu turystycznego w strefie przybrzeżnej, na obszarach pełnego morza przy wykorzystaniu środków transportu wodnego: promy morskie, statki pasażerskie, statki pasażersko-towarowe oraz jachty. Wyróżniamy następujące formy turystyki wodnej¹³:
  - rejsy na statkach wycieczkowych żeglugi przybrzeżnej,
  - rejsy na promach morskich,
  - rejsy wycieczkowe na statkach handlowo-towarowych,
  - rejsy żeglarskie na jachtach pełnomorskich,
  - rejsy na statkach wycieczkowych pełnomorskich.

Turystyka zdrowotna – jest to forma turystyki podejmowana w celu odnowy sił fizycznych, jak i psychicznych, podniesieniu ogólnego stanu zdrowia, zapobieganiu schorzeniom. Miejscami uprawiania tej formy turystyki są najczęściej uzdrowiska. Leczenie uzdrowiskowe polega na zapewnieniu opieki zdrowotnej przy wykorzystaniu warunków naturalnych (warunki klimatyczne i mikroklimatyczne, naturalne surowce lecznicze). Uzdrowiskiem jest obszar, na którym prowadzone jest leczenie uzdrowiskowe, są wykorzystane i chronione surowce lecznicze. Do otrzymania statusu uzdrowiskowego dany obszar musi spełniać odpowiednie kryteria:

- złoża naturalne surowców leczniczych,
- klimat o właściwościach leczniczych,
- zakłady i urządzenia lecznictwa uzdrowiskowego,

---

¹¹ Tamże, s. 166

¹² W. Kurek „Turystyka”, op.cit s. 232

¹³ W. Kurek „Turystyka”, op.cit s. 235

- infrastrukturę techniczną w zakresie gospodarki wodno-ściekowej i energetycznej, zbiorowego transportu, spełniać wymagania ochrony środowiska.

Głównymi kuracjuszami są osoby dorosłe, ale istnieją także uzdrowiska specjalizujące się w leczeniu dzieci i młodzieży. Klienci uzdrowisk w czasie wolnym wykazują zainteresowanie innymi formami turystyki np. turystyka poznawcza związana ze zwiedzaniem zabytkowych obiektów oraz obiektów przyrodniczych, turystyka zagraniczna wyjazdowa w uzdrowiskach położonych blisko granicy.

Turystyka kwalifikowana – termin ten pojawił się terminologii naukowej w latach 50. XX wieku. Wprowadzony został przez PTTK w celu określenia nowych dziedzin turystyki wymagających specjalistycznego sprzętu i szczególnych umiejętności. Turystyka kwalifikowana zaspokaja potrzebę aktywnego wypoczynku przy odpowiedniej kondycji turysty oraz umiejętności obsługiwaną się sprzętem turystycznym (rower, żaglówka, narty, łyżwy, sprzęt do nurkowania). Uprawianie tej formy turystyki pozwala na odnowę sił psychicznych, podniesienie sprawności fizycznej podczas obcowania z przyrodą, zaspokaja potrzeby emocjonalne, kształtuje pozytywne cechy charakteru, podnosi umiejętności orientacji w terenie. Podejmowana jest w małych grupach w oddaleniu od dużych aglomeracji. Do form turystyki kwalifikowanej należą¹⁴:

- turystyka piesza (nizina i górską),
- turystyka narciarska,
- turystyka rowerowa,
- turystyka speleologiczna (eksploracja jaskiń),
- turystyka konna (jeździecka),
- turystyka kajakowa,
- turystyka żeglarska,
- turystyka nurkowa.

Turystyka religijna – inaczej nazywana turystyką pielgrzymkową, podejmowana jest z motywów religijnych lub religijno-poznawczych. Celem tej turystyki jest dotarcie do świętego miejsca (sanktuarium, ośrodka kultu), a czas podczas podróży i w miejscu docelowym jest poświęcony modlitwie, pokucie czy medytacji. Innym powodem

---

¹⁴ W. Kurek „Turystyka”, op.cit s. 256

przybywania wiernych do ośrodków świętych są siły nadprzyrodzone prowadzące do cudownych uzdrowień czy objawień¹⁵.

Turystyka biznesowa – rozwój globalizacji gospodarki światowej przyczynił się do powstania tej formy turystyki. Pod tym pojęciem rozumiemy ogół wyjazdów podejmowanych w celach zawodowych, podczas których osoby wyjeżdżające korzystają z podstawowych usług turystycznych. W czasie wolnym zaspokajają potrzebę wypoczynku, rozrywki czy poznania. Wyjazdy biznesowe dla niektórych osób są okazją do krótkiego wypoczynku częściowo sfinansowanego przez pracodawcę. Uczestnicy turystyki biznesowej podejmują wyjazd z sobą towarzyszącą i przedłużają pobyt w miejscu spotkań biznesowych. Turystykę biznesową cechuje wysoki standard usług turystycznych (noclegowych, transportowych, wynajmu samochodów, informacyjnych). Z tego powodu turystyka biznesowa jest uznawana za najbardziej dochodową formę turystyki¹⁶.

1.2.2 Funkcje turystyki

Turystyka jest wielowymiarowym zjawiskiem społeczno-gospodarczym i kulturowym o złożonym charakterze uwarunkowań. Funkcje turystyki analizuje się najczęściej w wymiarze jednostkowym i społecznym. Dla turysty każdy wyjazd wiąże się z osiągnięciem określonych korzyści, lub może dostarczyć negatywnych sytuacji. Badaniem szans stwarzanych przez turystykę zajmuje się pedagogika i socjologia. Zadaniem pedagogiki turystyki jest kształtowanie pozytywnych postaw młodzieży wobec aktywności turystycznej, aktywnego wypoczynku, zdrowia, zrozumienia międzykulturowego. Za główne funkcje turystyki przyjmuje się¹⁷:

- funkcję wychowawczą – ogół wpływów i oddziaływań kształtujących rozwój turysty podczas wyjazdu turystycznego, uczestnicy wchodzi w bezpośredni kontakt z nowym środowiskiem społecznym, przyrodniczym i kulturowym. Wychowawczy aspekt wiąże się z turystyką krajoznawczą i kwalifikowaną, w sposób szczególny kształtują takie cechy osobowości jak: odwagę, aktywność, koleżeństwo, gospodarność,
- funkcję wypoczynkową – związaną z odnową sił fizycznych i psychicznych;

---

¹⁵ W. Kurek „Turystyka” op.cit. s. 292

¹⁶ W. Kurek „Turystyka” op.cit. s. 300

¹⁷ W. Kurek „Turystyka” op.cit. s. 138

- funkcję zdrowotną – poprawa stanu zdrowia podczas wyjazdu turystycznego np. do uzdrowiska, ma nie tylko wpływ na zdrowie fizyczne człowieka, ale również pozwala odnaleźć równowagę psychiczną,
- funkcję ekonomiczną – turyści są nośnikiem popytu na wszelkie usługi, co przyczynia się do rozwoju gospodarczego obszarów recepcji turystycznej, stymuluje rozwój różnych gałęzi usług i przemysłu,
- funkcję poznawczą, edukacyjną – związana z poznawaniem różnych zakątków świata, nowych kultur, obyczajów, nabywanie nowych doświadczeń, które turysta może spożytkować w praktyce,
- funkcję ochrony przyrody – kształtowanie świadomości ekologicznej wśród turystów, poczucia poszanowania otaczającej przyrody,
- funkcję polityczną – kształtowanie wizerunku kraju, reprezentowanie go za granicą,
- funkcję miastotwórczą – procesy urbanizacji turystycznej i rozwoju miast, pod wpływem zwiększającej się liczby ludności stałej lub sezonowo zamieszkałej w danej miejscowości turystycznej, następuje rozwój gospodarki komunalnej, miejsc pracy, przyrost zabudowy,
- funkcję etniczną – sprzyjającą przyjazdom emigrantów lub ich potomków do kraju lub regionu macierzystego.

1.3 Zagospodarowanie turystyczne

Zagospodarowanie turystyczne wraz z walorami turystycznymi jest czynnikiem przyciągającym turystów, zapewnia odpowiednie warunki wypoczynku. To działalność mająca na celu przystosowanie środowiska geograficznego dla potrzeb turystyki. Działalność ta polega na¹⁸:

- ochronie i przystosowaniu do potrzeb ruchu turystycznego walorów turystycznych, elementów środowiska geograficznego będących właściwym celem wyjazdów turystycznych,
- zapewnieniu turystom dojazdu tj. dostępność komunikacyjna do obszarów, obiektów i miejscowości stanowiących cel wyjazdów turystycznych,

---

¹⁸ J. Płocka „Wybrane zagadnienia z zagospodarowania turystycznego” cz.I, Centrum Kształcenia Ustawicznego, Toruń 2002, s.13

- zapewnieniu niezbędnych warunków egzystencji w miejscu lub na szlaku będącym celem podróży (zaspokojenie potrzeby noclegowo-żywniowej).

Zagospodarowaniem turystycznym lub inaczej bazą materialną turystyki określa się zespół obiektów i urządzeń stanowiących wyposażenie określonego terenu, które umożliwiają zaspokojenie potrzeb ruchu turystycznego. Wyróżnia się cztery podstawowe elementy bazy materialnej¹⁹:

- bazę noclegową,
- bazę żywniową,
- bazę komunikacyjną,
- bazę towarzyszącą.

Urządzenia składające się na zagospodarowanie turystyczne można podzielić na²⁰:

- urządzenia turystyczne – zalicza się do nich urządzenia (obiekty), których podstawową funkcją jest obsługa ruchu turystycznego, zaliczamy: bazę noclegową, żywniową oraz urządzenia transportowe – kolejki turystyczne,
- urządzenia paraturystyczne – głównym ich zadaniem jest zaspokojenie potrzeb związanych z sferami życia społeczno-gospodarczego, turyści korzystają z nich jako jedna z wielu grup użytkowników (boiska, baseny, korty, muzea itp.),
- urządzenia lekkie – ich konstrukcja oraz materiały, z których zostały zrobione pozwalają na korzystanie z nich przez kilka lub kilkanaście lat,
- urządzenia trwałe – korzystanie z nich jest możliwe przez kilkudziesięcioletni okres dzięki zastosowanej konstrukcji i wykorzystanym materiałom.

1.3.1. Baza noclegowa

Według Światowej Organizacji Turystycznej baza noclegowa to „obiekt noclegowy oferujący podróżnemu nocleg w pokoju lub innym pomieszczeniu, przy czym liczba oferowanych miejsc musi być większa niż pewne określone minimum, a ponadto nie chodzi o zakwaterowanie pojedynczej rodziny; wszystkie miejsca w obiekcie muszą podlegać

---

¹⁹ E. Mazur „Geografia turystyczna”, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2002r., s.41

²⁰ E. Mazur op.cit. s.41

jednolitemu zarządowi na zasadach komercyjnych, jeśli nie ma on charakteru dochodowego”²¹.

W skład bazy noclegowej wchodzi wszelkie obiekty i urządzenia umożliwiające turystom nocleg poza miejscem stałego zamieszkania. Obiekty noclegowe możemy podzielić ze względu na wykorzystanie w ciągu roku:

- sezonowe – oferują usługi przez określoną część roku, zazwyczaj są nie przystosowane do pełnienia usługi po sezonie np. ośrodki wczasowe nad jeziorem,
- całoroczne – oferują usługi przez cały rok, bez względu na przypadający sezon.

W obrębie obiektów bazy noclegowej wyróżniamy:

- obiekty hotelarskie – obiekty zbudowane lub zaadaptowane w celu świadczenia usług noclegowych i stanowią podstawę ich działania,
- obozowiska turystyczne – wydzielone tereny przystosowane do ustawienia przenośnego lub ruchomego sprzętu noclegowego,
- kwatery i inne obiekty prywatne świadczące usługi noclegowe – część obiektów mieszkalnych i gospodarczych, zaadaptowane do świadczenia usług noclegowych²².

Pojęciem ściśle związanym z bazą noclegową jest usługa hotelarska. Zgodnie z obowiązującym polskim prawem termin ten oznacza: „krótkotrwałe, ogólnie dostępne wynajmowanie domów, mieszkań, pokoi, miejsc namiotowych, a także miejsc na ustawienie namiotów lub przyczep samochodowych oraz świadczenie usług z tym związanych”²³. Do obiektów hotelarskich zalicza się:

- hotele – obiekty posiadające co najmniej 10 pokoi, w tym większość miejsc w pokojach jedno- i dwuosobowych, świadczące szeroki zakres usług związany z pobytem klientów,
- motele – hotele położone przy drogach, zapewniające możliwość korzystania z usług motoryzacyjnych i dysponujące parkingiem,
- pensjonaty – obiekty posiadające co najmniej 7 pokoi, świadczące dla swoich klientów całodzienne wyżywienie,

---

²¹ A. Kowalczyk „Geografia Turyzmu”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 113, cyt.za: Terminologia Turystyczna, 1995, s. 14

²² W. Kurek, „Turystyka”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 145

²³ Ustawa o Usługach Turystycznych z dnia 29 sierpnia 1997 r. art. 3, pkt 8

- kempingi (campingi) – obiekty strzeżone, umożliwiające nocleg w namiotach, samochodach mieszkalnych i przyczepach samochodowych, przyrządzenie posiłków, parkowanie samochodów, a także świadczące usługi związane z pobytem klientów, obiekty te mogą dodatkowo umożliwić nocleg w domach turystycznych lub innych obiektach stałych,
- domy wycieczkowe – obiekty posiadające co najmniej 30 miejsc noclegowych, dostosowane do samoobsługi klientów oraz świadczące minimalny zakres usług związanych z pobytem klientów,
- schroniska młodzieżowe - obiekty przeznaczone do indywidualnej i grupowej turystyki młodzieżowej, dostosowane do samoobsługi klienta,
- schroniska – obiekty zlokalizowane poza obszarami zabudowanymi, przy szlakach turystycznych, świadczące minimalny zakres usług związany z pobytem klientów,
- pola biwakowe – obiekty niestrzeżone, umożliwiające nocleg w namiotach.²⁴

Główny Urząd Statystyczny wyróżnił ponadto takie obiekty, jak²⁵:

- ośrodek wczasowy – obiekt lub zespół obiektów noclegowych przeznaczonych i przystosowanych do świadczenia wyłącznie lub głównie usług związanych z wczasami,
- ośrodek kolonijny – obiekt lub zespół obiektów przystosowanych i przeznaczonych do świadczenia wyłącznie lub głównie usług związanych z koloniami,
- ośrodek szkoleniowo-wypoczynkowy – obiekt lub zespół obiektów noclegowych przeznaczonych i przystosowanych do przeprowadzania kursów, szkoleń, zjazdów, konferencji itp.; może być przystosowany do świadczenia usług wypoczynkowych,
- dom pracy twórczej – obiekt, w którym są zapewnione właściwe warunki do wykonywania pracy twórczej i wypoczynku turystów,
- domek turystyczny – budynek niepodpiwniczony, z materiałów nietrwałych, ma nie więcej niż 4 pokoje, dostosowany do świadczenia usług hotelarskich, może wchodzić w skład innych obiektów noclegowych,

²⁴ Ustawa o usługach Turystycznych z dnia 29 sierpnia 1997,

²⁵ W. Gaworecki. „Turystyka”, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2000, s. 279-282

- ośrodek wypoczynku sobotnio-niedzielnego i świątecznego – zespół obiektów i urządzeń zlokalizowanych w niedużej odległości od aglomeracji miejskiej, w bezpośrednim sąsiedztwie terenów o walorach przyrodniczych korzystnych dla rekreacji, w strefach z zapewnioną komunikacją, środkami przewozu publicznego; ośrodek jest wyposażony zgodnie z potrzebami krótkoterminowego wypoczynku i rekreacji; może zapewnić obsługę jednocześnie znacznej liczbie osób o różnych upodobaniach; obiekty noclegowe wchodzące w skład ośrodka mogą być wykorzystane na potrzeby wczasów,
- pokoje gościnne – umeblowane pokoje w mieszkaniach osób fizycznych, wynajmowane turystom, za opłatą określoną z góry, za pośrednictwem biur zakwaterowań lub bezpośrednio turystom,
- kwatera agroturystyczna – pokoje mieszkaniowe i budynki gospodarcze (po adaptacji) należące do rolników, wykorzystywane na noclegi dla turystów,
- zakład uzdrowiskowy – zakład opieki zdrowotnej położony na terenie uzdrowiska, który wykorzystuje przy udziale świadczeń zdrowotnych, naturalne zasoby lecznicze uzdrowiska i świadczy usługi noclegowe,
- inne obiekty wykorzystywane w turystyce – obiekt, który w czasie niepełnego wykorzystania zgodnie z jego przeznaczeniem pełni funkcję obiektu noclegowego dla turystów; są to między innymi: internaty, domy studenckie, hotele robotnicze itp.

Turyści wybierając się do danego obiektu noclegowego mają pewne oczekiwania względem standardu i obsługi. Zasada kategoryzacji umożliwia porównanie, zarówno turyście jak i osobom zawodowo zajmującym się obsługą ruchu turystycznego, usług świadczących przez dany obiekt. W Polsce na mocy ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 roku o usługach turystycznych wyróżnia się następujące kategorie obiektów:

- dla hoteli, moteli i pensjonatów - przyznano pięć kategorii oznaczonych gwiazdkami,
- dla kempingów - przyznano cztery kategorie oznaczone gwiazdkami,
- dla domów wycieczkowych i schronisk młodzieżowych – trzy kategorie oznaczone cyframi rzymskimi.

Międzynarodowy i krajowy ruch turystyczny sprawił, że zakres usług hotelarskich stał się szerszy i bardziej urozmaicony. Konkurencja na międzynarodowym rynku usług

hotelarskich spowodowała zmiany działalności hoteli. Wyrazem zmian jest koncentracja i specjalizacja we współczesnym hotelarstwie. Konsekwencją jest powstawanie łańcuchów i systemów hotelowych.

1.3.2. Baza gastronomiczna

Baza gastronomiczna zaspokaja potrzeby żywnościowe zarówno ludności zamieszkałej na stałe w danej miejscowości lub w niej pracującej, jak okresowo przebywających turystów. Zaznacza się to przede wszystkim w dużych miastach, gdzie styl i tempo życia odsuwa na bok posiłki przygotowywane samodzielnie na rzecz konsumpcji w lokalach gastronomicznych. Podstawowym zadaniem bazy gastronomicznej jest stworzenie warunków do racjonalnego odżywiania się podczas trwania imprezy turystycznej. W jej skład wchodzi urządzenia gastronomiczne, urządzenia zaopatrujące turystów w artykuły żywnościowe (np. sklepy), warunkujące odpowiednie zaopatrzenie zakładów gastronomicznych i sklepów. Bazę żywieniową (gastronomiczną), wykorzystywaną na potrzeby obsługi ruchu turystycznego możemy podzielić na²⁶:

- ogólnodostępną (otwartą) – oferują szeroki zakres usług dla różnych odbiorców
  - typu żywieniowego – podają obiady i dania gorące o różnych porach dnia (restauracje, jadłodajnie, bary szybkiej obsługi, bistra, bary mleczne, bary uniwersalne itp.),
  - sprzedające napoje (piwiarnie, bary „espresso”, winiarnie, bary typu „aperitif”, „cocktail – bar”),
  - rozrywkowe (kawiarnie, bary nocne, kluby młodzieżowe itp.),
  - w środkach transportu,
- środowiskową (zamkniętą) – obiekty tego typu zazwyczaj są niedostępne dla turystów, świadczą usługi dla wąskiej grupy odbiorców, np. jadłodajnie studenckie, stołówki pracownicze,
- gastronomię przy hotelach i innych obiektach noclegowych – często udostępniane są również dla osób nie będących gośćmi hotelowymi.

Placówki gastronomiczne można podzielić również ze względu na organizację obsługi klienta. Wyróżnić możemy²⁷:

- zakłady z obsługą kelnerską – są to między innymi restauracje i kawiarnie,

²⁶A. Kowalczyk „Geografia Turyzmu”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 133

²⁷W. Kurek „Turystyka”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 161

- zakłady z obsługą barową,
- zakłady i punkty samoobsługowe.

Elementami bazy żywieniowej są punkty gastronomiczne (smażalnie, lodziarnie). Charakterystyczną ich cechą jest większa elastyczność niż w przypadku zakładów gastronomicznych. Dostosowują się do zmieniającego się w czasie i przestrzeni natężenia ruchu turystycznego (sezonowość obiektów).

Gastronomia jest nieodłącznym elementem bazy noclegowej, niektóre rodzaje wyżywienia stanowią część usługi związanej z obsługą gościa w obiekcie noclegowym, dotyczy to między innymi oferty: bed and breakfast – śniadanie wliczone w cenę noclegu, half board – w cenie noclegu zawarte są dwa posiłki, w tym jeden ciepły, full board w cenie noclegu zawarte są trzy posiłki, room service – dostarczenie posiłku do pokoi. W obiektach noclegowych najważniejszym elementem gastronomii są restauracje. W hotelach wyższej kategorii działa zazwyczaj więcej niż jedna restauracja. W obiektach hotelowych obok restauracji funkcjonuje bar. W przeciwieństwie do restauracji bar prowadzi ograniczony zakres usług żywieniowych i jest znacznie dłużej otwarty²⁸.

1.3.3. Transport w turystyce

Transport w turystyce ma podstawowe znaczenie w zaspokajaniu potrzeby uprawiania turystyki. Umożliwia turystyce nie tylko dotarcie do miejsca docelowego, ale również poruszanie się w obrębie obszaru recepcyjnego. Transport spełnia dwie podstawowe funkcje: komunikacyjną oraz rekreacyjno-rozrywkową. Niektóre ze środków transportu są wykorzystywane jako atrakcja turystyczna, np. rejs statkiem wycieczkowym, przejażdżka kolejką wąskotorową. Rozwój turystyki był w dużej mierze zależny od postępu technicznego. Pojawienie się nowych rozwiązań technologicznych w transporcie jak podniesienie standardu, komfortu podróży, skrócenie czasu podróży spowodowało zwiększenie ilości podróżujących osób. W XIX wieku impulsem do rozwoju turystyki był transport kolejowy. Podróżowanie stało się powszechnym zjawiskiem, nie tylko wśród zamożnej klasy społecznej, ale także wśród uboższych warstw. W XX wieku przemieszczanie się z jednego miejsca do drugiego nie sprawia większego problemu. Turysta do dyspozycji ma następujące środki transportu: samochodowy, autokarowy, kolejowy, lotniczy. Transport w turystyce można klasyfikować

---

²⁸ T. Lijewski, B. Mikołowski, J. Wyrzykowski „Geografia Turystyki Polski”, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2002, s. 205

na wiele sposobów. Jednym z nich może być klasyfikacja ze względu na środowisko, w którym się odbywa i rodzaju transportu. Według tego podziału wyróżniamy²⁹:

- transport lądowy – samochodowy, kolejowy, rowerowy, pieszy,
- transport powietrzny (lotniczy),
- transport wodny – żegluga morska i śródlądowa.

Innym kryterium podziału może być zasięg działania, w tym wypadku mówimy o transporcie lokalnym, regionalnym, krajowym, międzynarodowym (kontynentalny i międzykontynentalny). Wewnętrzny ruch turystyczny korzysta głównie z trzech środków transportu: kolei, autobusów i samochodów osobowych. Takie środki transportu jak: statki, samoloty odgrywają raczej drugorzędną rolę. W ruchu międzynarodowym samoloty są częstym środkiem komunikacji.

Dostępnością komunikacyjną określamy dostępność między miejscem stałego zamieszkania turysty, a miejscem docelowym wyjazdu³⁰. System połączeń komunikacyjnych, szlaków i wyciągów turystycznych ułatwia odbywanie turyście wycieczek w obrębie wybranego obszaru recepcji turystycznej. W zakres terminu dostępności komunikacyjnej zalicza się również ogół urządzeń niezbędnych do działalności transportu na danym obszarze (szlaki komunikacyjne drogowe, kolejowe, dworcowe, przystanki, parkingi, szlaki i ścieżki turystyczne).

Transport samochodowy

Wykorzystanie w turystyce transportu samochodowego jest uzależnione od infrastruktury drogowej (długość i gęstość sieci drogowej, stan techniczny dróg). Z punktu widzenia turystyki sieć drogową możemy podzielić na drogi o charakterze tranzytowym, dojazdowym czy też tzw. drogi turystyczne (łączy miejsca o wybitnych walorach turystycznych). Głównym użytkownikiem dróg w dzisiejszych czasach są samochody indywidualne. Zaletą uprawiania turystyki za pomocą samochodu osobowego jest duża swoboda wyboru celów podróży, tras, etapów, elastyczności w robieniu przerw. Samochód umożliwia przemieszczanie się mniej znanymi drogami, zwiedzanie miejsc atrakcyjnych turystycznie i mniej uczęszczanych. Odległość miejsca docelowego traci na znaczeniu, do ich pokonania turyści wykorzystują specjalne samochody kempingowe. Brak własnego samochodu nie jest obecnie problemem. Powstają krajowe i międzynarodowe wypożyczalnie

---

²⁹ W. Kurek „Turystyka”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 165

³⁰ W. Kurek op.cit. s 166

samochodów *rent-a-car*. Turysta opłaca samochód za każdy dzień użytkowania, w zależności od marki i klasy samochodu. Usługi towarzystw *rent-a-car* dominują przede wszystkim w obrębie dużych portów lotniczych. W przewozach pasażerskich coraz większe znaczenie mają usługi taxi. Znajdują się zarówno w większych, jak i mniejszych miastach oferując transport śródmiejski. Rozmieszczone są przy dworcach kolejowych, portach lotniczych, hotelach.

Innym ważnym środkiem transportu samochodowego jest transport publiczny. Autokary mają najbardziej rozległą sieć i największą liczbę przystanków. W Polsce do niedawna monopolistą w tej dziedzinie była Państwowa Komunikacja Samochodowa (PKS), wyłączając miasta i strefy podmiejskie. Nadal używając skrótu PKS jest podzielona na regionalne przedsiębiorstwa, musi konkurować z prywatnymi przewoźnikami. Autokary są wykorzystywane przede wszystkim do obsługi zorganizowanej turystyki grupowej zarówno krajoznawczej, jak i dowozu turystów do miejsca zamieszkania.

Transport kolejowy

Historia ukazuje, że największy wpływ na rozwój turystyki w XIX wieku miała kolej. Na przykład Zakopane zawdzięcza linii kolejowej swój rozwój. Transport kolejowy zapewnia komfort, bezpieczeństwo, szybkość i regularność, co znalazło oddźwięk w zainteresowaniu tego typu środkiem transportu. Niestety w ostatnich latach w Polsce PKP straciła pozycję głównego przewoźnika ruchu masowego na rzecz samochodów indywidualnych³¹. Gęstość linii kolejowej nieustannie zmniejsza się w wyniku zamykania drugorzędnych linii kolejowych oraz ograniczania liczby pociągów. Do zachęcenia ze skorzystania z usług wprowadza się różnego typu zniżki: dla młodzieży, osób starszych, na wyjazdy weekendowe, dla grup powyżej 10 osób, sieciowe, na przejazdy rodzinne itd. W Europie powstała sieć szybkich połączeń takich jak: Inter City - łączy główne ośrodki w kraju, Euro City - łączy główne aglomeracje w różnych krajach, Euro Night są to pociągi nocne, które składają się wyłącznie z wagonów sypialnych i restauracyjnych. W polskim rozkładzie funkcjonują jako pociągi z dopłatą. PKP oferuje przewozy w pociągach osobowych, pośpiesznych, ekspresowych. Cena biletu zależy od rodzaju biletu (czy jest to bilet tzw. ulgowy czy też normalny), od klasy którą się podróżuje (pierwsza i druga), od rodzaju pociągu (osobowy,

---

³¹W. Gaworecki „Turystyka”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 256

pośpieszny)³². Bezpośrednio ruch turystyczny obsługuje kolej specjalna, np. kolej zębata, kolej linowa, wyciągowa. Spotkać je można na obszarze górskim, ich istnienie wiąże się z obsługą turystyki zimowej. Najlepiej rozwinięte koleje specjalne w Europie mają kraje alpejskie. W Polsce koleje linowe (PKL) umożliwiają m.in.: wjazd na Kasprowy Wierch, na Gubałówkę, na Szrenicę w Szklarskiej Porębie³³.

Transport lotniczy

Rozwój ruchu turystycznego spowodował większe wykorzystanie transportu lotniczego. Udostępnienie samolotu jako dodatkowego środka transportu zbiorowego umożliwiło podróżowanie do najdalszych krajów. Podstawowymi zaletami lotnictwa cywilnego z punktu widzenia turystyki są szybkość podróżowania, komfort, stosunkowo wysoki poziom bezpieczeństwa. Obok wysokiej jakości portów lotniczych powstają centra handlowe, obiekty noclegowe i gastronomiczne, są oferowane usługi transportowe. Rynek lotnictwa cywilnego obsługują dwie grupy przewoźników: przewoźnicy sieciowi (tzw. narodowi lub flagowi), przewoźnicy niskokosztowi (tzw. tanie linie lotnicze).

Transport lotniczy w Polsce ma największe znaczenie w ruchu międzynarodowym. W kraju zakłada się trzy kategorie lotnisk³⁴:

- porty magistralne – Warszawa - Okęcie, Warszawa – lotnisko północne, Gdańsk – Rębiechowo, Kraków – Balice,
- porty główne – m.in. Katowice – Pyrzowice, Poznań – Ławica, Szczecin – Goleniów, Wrocław – Strachowice, Rzeszów – Jasionka,
- porty regionalne – m.in. Piła, Bydgoszcz, Kielce.

Największym polskim przewoźnikiem jest „LOT” – Polskie Linie Lotnicze. Na rynku funkcjonują również przewoźnicy tanich linii lotniczych m.in.: Sky Europe (słowackie), Wizz Air (węgierskie).

Transport wodny

Znaczenie transportu wodnego dla potrzeb turystyki jest mniejsze, niż w przypadku wcześniej omówionych transportów. Ten rodzaj transportu należy rozpatrywać w kategorii

---

³² „Obsługa Ruchu turystycznego”, red. Zygmunt Kruczek, Krakowska Szkoła Hotelarstwa, Kraków 2001, s. 71-72

³³ W. Kurek „Turystyka” Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 169

³⁴ [www.business.gov.pl/Transport lotniczy i morski](http://www.business.gov.pl/Transport%20lotniczy%20i%20morski). 23.03.2008

atrakcji turystycznej. Rejs statkiem jest celem samym w sobie. Transport wodny ogólnie dzieli się na³⁵:

- żeglugę morską – między portami morskimi,
- żeglugę przybrzeżną – odbywa się na akwenach morskich, w strefie przybrzeżnej, między portami tego samego kraju,
- żeglugę śródlądową – odbywa się na naturalnych i sztucznych zbiornikach oraz ciekach wodnych.

Polskimi portami promowymi są: Świnoujście, Gdańsk i Gdynia.

Z punktu widzenia turystyki najważniejszymi rodzajami transportu wodnego są:

- żegluga wycieczkowa – rejs statkiem pasażerskim w celu typowo turystycznym (poznawczym, wypoczynek itp.). Dominują tu statki typowo pasażerskie. Mogą być to małe statki zaliczane do białej floty (rejsy w ramach żeglugi przybrzeżnej i śródlądowej) oraz duże statki wycieczkowe na ich pokładzie może przebywać nawet kilka tysięcy osób (wykorzystywane w żegludze morskiej).
- żegluga promowa – regularne połączenia między portami na niewielkich odległościach, stanowią uzupełnienie transportu lądowego (kolejowego, samochodowego), podróż trwa maksymalnie do kilkunastu godzin. W żegludze promowej wykorzystywane są statki ro-ro, przeznaczone do jednoczesnego transportu ludzi oraz samochodów. Obecnie obok usług noclegowych i gastronomicznych oferowane są usługi handlowe (sklepy wolnocłowe), usługi rozrywkowe i konferencyjne.
- żegluga indywidualna – realizowana za pomocą własnego środka transportu wodnego np. jachtu lub wypożyczonego (jednostki wyczarterowane). W żegludze morskiej najczęściej odbywa się najem wraz z obsługą środka transportu, natomiast w żegludze śródlądowej najczęściej spotyka się użytkowanie bez załogi. Szczególne znaczenie dla żeglugi śródlądowej ma sieć przystani jachtowych (marin). Marin to port wyposażony w pomosty pozwalające na bezpieczne dobijanie jednostki pływającej, urządzenia techniczne (dźwig, stacja paliw), usługi gastronomiczne, urządzenia sanitarne oraz urządzenia wypoczynkowo-rekreacyjne³⁶.

---

³⁵W. Kurek „Turystyka”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 175

³⁶W. Kurek „Turystyka”, op.cit., s. 176

1.3.4. Baza towarzysząca

Istotne dla obsługi ruchu turystycznego są urządzenia bazy towarzyszącej. Stanowią one uzupełnienie bazy podstawowej. Do bazy towarzyszącej należą urządzenia i instytucje o charakterze: usługowym, handlowym, rozrywkowym, kulturalnym czy sportowym. Mogą stać się dodatkowym walorem turystycznym danego miejsca. Ze względu na to, czy te elementy stworzono w celu obsługi przede wszystkim turystów, czy też stałych mieszkańców można wyodrębnić urządzenia turystyczne i paraturystyczne.

W urządzeniach turystycznych można wydzielić³⁷:

- kąpieliska – ich występowanie i rozmieszczenie zależy w znacznym stopniu od naturalnych warunków regionu. Korzystne pod tym względem są obszary pojezierne. Obiekty kąpielowe możemy podzielić na: pływalnie kryte, pływalnie odkryte ze sztuczną niecką wodną, kąpieliska urządzone na wodach otwartych, kąpieliska naturalne nie urządzone oraz kąpieliska na rzekach,
- kolejki linowe – są to urządzenia typowo turystyczne. Kolejki linowe napowietrzne, w przeciwieństwie do terenowych szynowych, poruszają się na linach bez kontaktu z powierzchnią ziemi. Występują jako kabinowe i gondolowe (obudowane i oszklone pomieszczenie umożliwiające jazdę bez względu na warunki pogodowe) oraz krzeselkowe (dają bliższy kontakt z przyrodą). Podróż tego typu urządzeniami jest bardzo atrakcyjna w terenie górskim. Daje możliwość obserwowania zmieniającego się krajobrazu. Wyciągi narciarskie – są podstawowymi urządzeniami umożliwiającymi w sezonie zimowym obsługę turystów uprawiających narciarstwo zjazdowe. W Polsce wyciągi narciarskie dzieli się na: orczykowe i talerzykowe oraz zaczepowe (obecnie się od nich odchodzi),
- szlaki turystyki pieszej – nazywamy nimi w specjalny sposób oznakowane ścieżki i drogi. Wyznaczaniem szlaków i ich utrzymaniem zajmuje się PTTK. Szlaki turystyki pieszej powinny spełniać określone wymogi: przejrzysty sposób prowadzenia, powinny stanowić najbardziej atrakcyjną i najdogodniejszą drogę do celu, w punktach początkowych i końcowych powinny nawiązywać do stacji lub przystanków komunikacji publicznej, a także do schronisk turystycznych. Szlaki turystyki pieszej dzieli się na

---

³⁷ T. Lijewski, B. Mikułowski, J. Wyrzykowski „Geografia turystyki Polski”, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2002, s. 217

nizinne i górskie. Szlaki nizinne są prowadzone na większości odcinkach po istniejących drogach i ścieżkach. Szlaki górskie przewyższają pod względem atrakcyjności widokowo-krajobrazowej szlaki turystyki nizinnej pieszej,

- inne urządzenia – różnego rodzaju boiska, np. do koszykówki, piłki ręcznej, siatkówki, korty tenisowe, stadiony z widownią w postaci trybun zadaszonych lub otwartych, hale sportowe itp.

Urządzenia paraturystyczne powstały z myślą o mieszkańcach danego regionu. Do tego typu urządzeń zaliczamy: techniczne uzbrojenie terenu (sieć wodna, elektroenergetyczna, kanalizacyjna, gazowa), sieć handlu detalicznego towarami spożywczymi i przemysłowe (pamiątkarskie, turystyczne, sportowe), urządzenia pocztowe i telekomunikacyjne, usługi takie jak: fryzjerskie, szewskie, fotograficzne, urządzenia z zakresu zdrowia (ośrodki zdrowia, apteki), instytucje kulturalne (kina, biblioteki, teatry, opery), instytucje pogotowia ratunkowego czy bezpieczeństwa publicznego³⁸.

---

³⁸ T. Lijewski, B. Mikułowski, J Wyrzykowski „Geografia turystyki Polski”, op.cit., s. 218

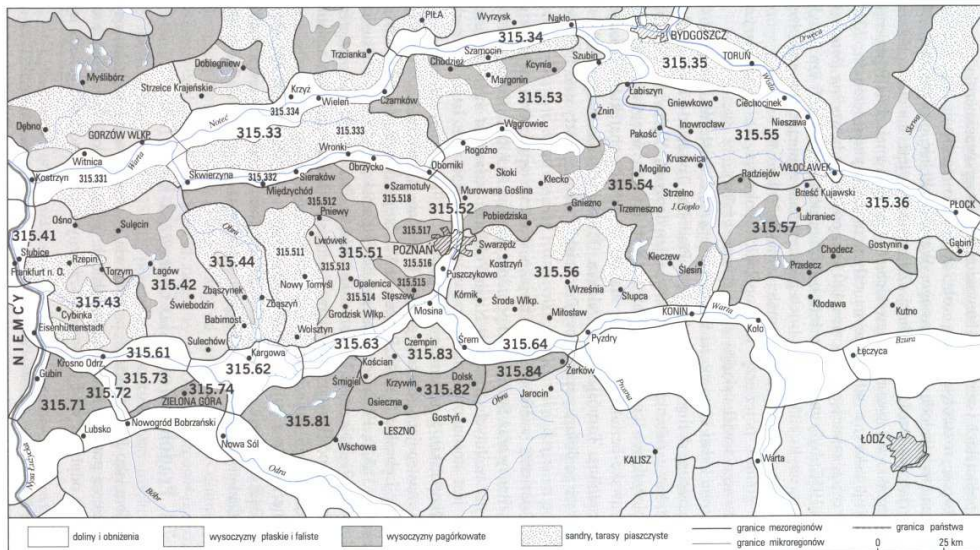
ROZDZIAŁ II

2. Charakterystyka Gminy Miejskiej Kościan

Charakterystyka obszaru umożliwia przybliżenie terenu pod względem położenia fizyczno-geograficznego, administracyjnego. Przedstawia strukturę ludności omawianego terenu oraz gospodarkę.

2.1. Położenie fizyczno geograficzne Gminy Miejskiej Kościan.

Kościan leży w południowo-zachodniej części Wielkopolski. Według regionalizacji fizyczno – geograficznej dokonanej przez J. Kondrackiego obszar miasta Kościana znajduje się w prowincji Niż Środkowoeuropejski, południowej części podprowincji Pojezierza Południowobałtyckiego³⁹. Znajduje się w makroregionie Pojezierze Leszczyńskie, natomiast mezoregionie Równina Kościańska. Na południe od Kościana rozpościera się mezoregion Pojezierze Krzywińskie. Od północno – zachodniej części obszar graniczy z makroregionem Pradoliny Warciańsko – Odrzańskiej i jednocześnie mezoregionem Doliny Środkowej Obry (ryc. poniżej).

Regionalizacja fizyczno – geograficzna pojezierza i pradoliny wielkopolskiej

Źródło: J. Kondracki „Geografia regionalna Polski”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001, s. 125

³⁹ J. Kondracki „Geografia regionalna Polski”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001, s. 125

Równina Kościańska jest bezzeziorną wysoczyzną morenową po wewnętrznej stronie marginalnych form i osadów fazy leszczyńskiej. Od północy jest ona ograniczona Pradolina Warciańsko – Odrzańską. Na zachodzie za granicę przyjmuje się dolinę Samicy (dopływ Obry). Przez sam środek krainy przepływa w kierunku północno – zachodnim Obra, przekształcona w kanał. Powierzchnia regionu wynosi 561 km². Wzniesienia nad poziomem morza wynoszą około 70 – 90 m, a wysokości względne nie przekraczają 10 m. Jest to kraina rolnicza z niewielkim udziałem lasów i łąk. Gleby należą przeważnie do brunatnoziemów. Głównym ośrodkiem jest miasto Kościan (ok. 24,04 tys. mieszkańców) z rozwiniętym przemysłem spożywczym. Kościan położony jest przy magistrali kolejowej Poznań – Wrocław.

Naturalne ciek w leżącej na północny-zachód Dolinie Środkowej Obry zastąpiono kanałami melioracyjnymi, do których skierowano wody płynące z Pojezierza Sławskiego górnej Obry oraz Mogilnicy, płynącej z Równiny Opalenickiej. Kanały Północny i Środkowy odprowadzają wody Obry i częściowo Mogilnicy do rynny zbąszyńskiej, natomiast Kanał Południowy kieruje część wód Obry do Obrzycy i przez nią do Obry, a część wraz z wodami Mogilnicy spływa do Warty Kanałem Mosińskim.

Przez miasto przepływa rzeka Obra, która na terenie miasta rozgałęzia się na dwie odnogi, opływając najstarszą część miasta z południa i północy, łącząc się w jedną całość za zabytkowymi murami obronnymi koło kościoła Pana Jezusa. Nad Obrą i lewą odnogą (Wały Żegockiego) przebiegają szlaki turystyczne piesze.

Miasto Kościan pomimo dużego zagęszczenia ludności posiada na swoim obszarze dużo terenów zielonych. Bardzo atrakcyjne są przede wszystkim usytuowane wzdłuż Kanałów Obry zadrzewione ścieżki, ciągi spacerowe, a także liczne parki, zieleńce oraz ogrody działkowe. Miasto posiada ciąg wzmożonej aktywności przyrodniczej, ciągnący się na terenie miasta wzdłuż Kanału Obrzańkiego, przez Wały Żegockiego, po Park Miejski i łączy się z krajowym korytarzem ekologicznym.

Za „Koncepcją krajowej sieci ekologicznej Econet-Polska”: w przypadku Kościana i najbliższych okolic miasta niektóre z jednostek przyrodniczych znajdują swoje ważne miejsce w strukturze przestrzennej regionu. Obszary węzłowe to jednostki ponadekosystemalne, wyróżniające się bogactwem ekosystemów, zarówno o charakterze zbliżonym do naturalnego, jak również seminaturalnych, a także antropogenicznych, ekstensywnie użytkowanych, bogatych w gatunki roślin i zwierząt specyficznych dla tradycyjnych agrocenoz. Biocentra stanowią obszary o wielkim nagromadzeniu walorów przyrodniczych; są one otoczone strefami buforowymi o nieco niższych walorach niż same

biocentra. Strefy buforowe określają między innymi zasięg przestrzennych powiązań funkcjonalnych (biotycznych i abiotycznych) w całym obszarze węzłowym. W przyszłości strefy te będą terenem „... działań ochronnych i optymalizacji form zagospodarowania w celu zachowania istniejących i przywrócenia utraconych wartości przyrodniczych...”. Korytarze ekologiczne, o znaczeniu krajowym i międzynarodowym, to z kolei takie struktury przestrzenne, które „umożliwiają rozprzestrzenianie się gatunków pomiędzy obszarami węzłowymi oraz terenami przylegającymi do nich”.

Miasto Kościan leży w strefie korytarza ekologicznego o znaczeniu krajowym, związanego z doliną Obry. Wymieniony korytarz ekologiczny ma przebieg SW-NE; nawiązuje do niego obniżenie dolinne tzw. Kanału Kościańskiego, które stanowi dla Kościana główny ciąg wysokiej aktywności przyrodniczej.

Korytarz ekologiczny o znaczeniu krajowym (Obra) łączy dwa ważne centra ekologiczne jakimi są:

- obszar węzłowy o znaczeniu międzynarodowym - „Obszar Wielkopolski”; stanowi on jednocześnie biocentrum. Zajmuje powierzchnię 100 km² i jest w całości Wielkopolskim Parkiem Narodowym (przy czym pod zarządem parku znajduje się 51 km²). Zachowane są tu liczne typy zbiorowisk roślinnych – od wodnych po torfowiskowe (torfowiska niskie), łąkowe i leśne do kserotermiczno-wydmowych. Występuje tu wielkie bogactwo gatunkowe: ponad 900 gatunków roślin naczyniowych, ponad 500 gatunków glonów, 174 gatunki mchów, 150 gatunków porostów, 23 gatunki wątrobowców i ponad 300 gatunków grzybów wyższych. Ponadto stwierdzono na terenie parku narodowego istnienie 1 gatunku roślin zagrożonego w skali Europy i 1 gatunku rzadkiego z polskiej czerwonej listy roślin, a także występowanie gatunków reliktowych,
- obszar węzłowy o znaczeniu krajowym, z biocentrami i strefą buforową - „Obszar Pojezierza Leszczyńskiego”, o powierzchni 978 km² (znajdują się tu 1 park krajobrazowy oraz 4 rezerваты). Ta jednostka ekologiczna reprezentuje strefę pojezierzy młodoglacjalnych na jej południowym skraju. Występują tu jeziora eutroficzne, torfowiska niskie i przejściowe, wilgotne i świeże łąki, a także lasy z zachowanymi fragmentami fitocenozy zbliżonych do naturalnych, zabagnionymi łąkami, środkowoeuropejskim grądem i borem mieszanym. Na tym obszarze stwierdzono występowanie stanowisk 3 gatunków roślin zagrożonych w Europie, 2 gatunków zagrożonych w Polsce, 1 gatunku rzadkiego i 3 gatunków regionalnie rzadkich. Ponadto są tu 2 międzynarodowej rangi ostoje ptaków oraz stanowiska rzadkich gatunków owadów (rezerваты). W obrębie tego obszaru wyróżniono 3 biocentra, obejmujące park krajobrazowy i ostoje ptaków.

Należy podkreślić, że wymieniony korytarz ekologiczny, związany z doliną Obry jest ważnym łącznikiem przyrodniczym np. między systemami korytarzy ekologicznych Warty i Prosny oraz Odry.

Dolinę Obry, w tym jej odcinek kościański, charakteryzują struktury geomorfologiczne sprzyjające zachowaniu siedlisk hydrogenicznym, w tym sprzyjające zachowaniu rozległych kompleksów roślinności o charakterze półnaturalnym oraz sprzyjające zachowaniu drobnoprzestrzennych fragmentów roślinności o wysokim stopniu naturalności. Układ ten stanowi integralną część systemu wysokiej aktywności przyrodniczej, związanego ściśle z obniżeniami dolinnymi. Jego uzupełnieniem, aczkolwiek w sensie przyrodniczym nieco niższej rangi, jest Park Krajobrazowy im. gen. D. Chłapowskiego, położony w najbliższym sąsiedztwie Kościana (na E i SE od miasta); w większym oddaleniu (na SW od Kościana) leży natomiast Przemęcki Park Krajobrazowy.

W granice administracyjne Kościana „wpisana” jest Obra (Kanał Kościański), tworząca wraz ze swym obniżeniem dolinnym główną oś ekologiczną (główny ciąg wysokiej aktywności przyrodniczej), o generalnym przebiegu NW-SE. Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, że w kierunku na SE od miasta system wodny Obry (Samica, Kanał Obra-Samica, Kanał Wonieść) wzbogacony jest istnieniem jezior (Wonieść, Jezierzycke, Wojnowickie, Witosławskie, Drzeczowskie, Łoniewskie). Akweny te spełniają funkcję naturalnych regulatorów przepływu, łagodząc zarówno skutki niskich stanów wody, jak i wód wysokich, o charakterze powodziowym. Miasto Kościan ma niezwykle korzystne położenie z punktu widzenia walorów środowiska przyrodniczego.

Z obszarów położonych w pobliżu Kościana do Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000 - sieci obszarów chronionych na terenie Unii Europejskiej, której celem jest ochrona cennych, pod względem przyrodniczym i zagrożonych, składników różnorodności biologicznej wytypowane zostały:

- Wielki Łęg Obrzański – obszar specjalnej ochrony ptaków - obejmujący teren wzdłuż kanałów Obry (płn., środkowego i południowego) rozciągający się pomiędzy miejscowościami Kościan Sepno i Mochy, Wroniawy,
- Zbiornik Wonieść – obszar specjalnej ochrony ptaków – obejmujący teren jez. Wonieść,
- Zachodnie Pojezierze Krzywińskie – obszar specjalnej ochrony siedlisk, obejmujący teren pomiędzy miejscowościami Osieczna, Zgliniec, Świerczyna, Górzno, Łoniewo.

2.2. Położenie miasta Kościana

Kościan leży w województwie wielkopolskim, w dorzeczu Obry. Ma niezwykle dogodne położenie. Wg podziału administracyjnego znajduje się w południowo-zachodnim obszarze województwa wielkopolskiego. Jest samodzielnym organem administracyjnym, stolicą i siedzibą władz powiatu kościańskiego. Przez miasto przebiega szlak kolejowy relacji Wrocław-Poznań oraz droga międzynarodowa E-261 Poznań-Wrocław i droga wojewódzka Nr 308 Nowy Tomyśl–Kunowo. Miasto Kościan zajmuje powierzchnię 8.8 km². Miasto otacza wyodrębniona administracyjnie gmina wiejska Kościan, w skład której wchodzi 37 wsi sołeckich, z których największymi są: Kiełczewo, Racot, Stare Oborzyska, Nowy Lubosz, Stary Lubosz, Widziszewo i Turew.

Poniżej plan miasta Kościana

Źródło: zbiory archiwalne

2.3. Historia miasta Kościana

Do ustalenia okresu powstania osady w Kościanie niewiele wnosi analiza etymologii nazwy miasta. Według językoznawców nazwa „Kościan” należy do grupy nazw topograficznych. Tkwi w niej rdzeń Kost- określający różne nazwy roślin m. in. kostki [koszczki] bagiennej. Nazwa osady nawiązuje do środowiska naturalnego. Opierając się na topograficznym znaczeniu nazwy nie można wywnioskować o czasie powstania osady. Natomiast podanie głosi, że przed wiekami pierwsi osadnicy natrafili na ogromne cmentarzysko i nazwali je Gnatowo. Osada przyjęła nazwę Kościan na zasadzie zmiany rdzenia „gnat” na „kość”. Jest to tylko legenda, ale warto zaznaczyć, że przedmieście Gnatowo występowało na planach miasta jeszcze w XIX w.

Początki Kościana są słabo udokumentowane. Chcąc określić przybliżony czas powstania należy wziąć pod uwagę położenie geograficzne Kościana. Miasto usytuowane zostało w miejscu przewężania odcinka Obry, ułatwiającym jej przekroczenie. Mógł być jednym z punktów przekroczenia rzeki na szlaku Poznań – Gniezno, czy też Wrocław – Głogów. Ze źródeł pochodzących z XV i XVI wieku dowiadujemy się o istnieniu w Kościanie Starego Miasta. Najstarsza odnaleziona wiadomość o Starym Mieście pochodzi z dokumentu opatrzonych datą 11 czerwca 1414r. Można na podstawie dokumentów określić dość dokładnie położenie Starego Miasta. Usytuowane było na zachód od miasta otoczonego murem, za kanałem Obry, w rejonie obecnego placu Wolności. Pod koniec XVII wieku określany był mianem targu bydłowego. W późniejszym okresie osada targowa spadła do roli przedmieścia zwanego Starym Miastem. Czas lokacji Kościana przypada na drugą połowę XIII wieku. Kościan lokowany było na planie magdeburskim. Przybrał kształt nieregularnego owalu o gruszkowatym zarysie wydłużonego po osi północny zachód – południowy wschód. Kształt był narzucony układem terenu ograniczonego ramionami rzeki. Układ przestrzenny Kościana został podporządkowany trasie głównego szlaku z Poznania na Śląsk. Kościan został otoczony ceglany murem. Miasto posiadało dwie podstawowe bramy: Poznańską od strony północno – wschodniej, oraz Głogowską od strony południowo – zachodniej. Na południe od rynku usytuowano farę miejską pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej. W wyniku położenia Kościana na szlaku handlowym łączącym Poznań ze Śląskiem i dalej Niemcami i Czechami mieszkańcy czerpali swoje dochody z obsługi ruchu handlowego. Miasto pełniło również funkcję obsługi rynku lokalnego, obejmujące okoliczne osadnictwo wiejskie. Około 1353 roku Kościan miał prawo urządzania jarmarków, co wiązało się z obsługą handlu na szeroką skalę i komunikacji (zapewnienie noclegu kupcom oraz

podróżującym, wyżywienie, usługi związane z wynajmem koni, wozów). Cotygodniowe targi i odbywające się kilka razy w roku jarmarki umożliwiały wymianę towarów nie tylko między miastem a wsią, ale także między producentami wiejskimi. Za panowania Kazimierza Wielkiego Kościan stał się siedzibą powiatu sądowego, który obejmował obszar około 5000 km²⁴⁰.

Na przełomie XIV/XV wieku Kościan z osady handlowo-produkcyjnej i obronnej rozrósł się w drugi po Poznaniu prężny ośrodek miejski w Wielkopolsce. Momentem przełomowym dla Kościana było przeniesienie go z prawa polskiego na magdeburskie, które już w XIII wieku uchodziło za wzór prawno-organizacyjny. Była to jak gdyby reforma miejska, która została wprowadzona przywilejami z 20 kwietnia 1400 r. i 17 lipca 1400 r. Król Władysław Jagiełło nadał wówczas miastu prawa, przywileje, i zwolnienia takie, jakie posiadało miasto Poznań, ponieważ przywileje miasta Kościana prawdopodobnie spłonęły. Król poddał prawu miejskiemu i przeniósł z prawa polskiego na niemieckie zw. magdeburskim miasto Kościan, wsie Naclaw, Czarnkowo [obecnie Czarkowo] i Sierakowo oraz młyn [wodny koło m. Kościana]; król zwolnił wieś Sierakowo od wszelkich zobowiązań prawa ziemskiego oraz wyjął wszystkich mieszkańców miasta Kościana oraz wsi Naclaw, Czarnkowo i Sierakowo spod jurysdykcji urzędników ziemskich, a poddał ich pod władzę sądową wójta kościańskiego.

Zaznaczyło się to przede wszystkim w rozroście miejskiej aglomeracji, jak i w znacznym wzroście liczby mieszkańców. A to z kolei zależało od trzech ważnych czynników: po pierwsze Kościan jako miasto królewskie cieszył się licznymi przywilejami nadawanymi przez poszczególnych królów polskich. Pierwszym znanym przywilejem jest dokument królowej Jadwigi z 1385 roku zatwierdzający uposażenie władz miejskich dla szpitala i kaplicy Świętego Ducha. W 1474 roku król Kazimierz Jagiellończyk nadał przywilej pobierania tzw. mostowego, po pół grosza od wozu wjeżdżającego do miasta, a król Zygmunt Stary przywilejem z 1521 roku nadał radzie miejskiej prawo wyłącznego handlu solą na obszarze jednej mili wokół miasta.

Po drugie, prężnie rozwijał się handel i po trzecie rzemiosło. Cechy rzemieślnicze, a było ich w Kościanie kilkanaście, stanowiły poważną siłę w życiu ekonomiczno - społecznym miasta. Przyjęcie do cechu traktowano jako wyróżnienie i powód do dumy. Celem cechu było utrzymanie solidarności zawodowej i towarzyskiej wśród członków, strzeżenie monopolu własnych wyrobów, regulowanie cen, szkolenie uczniów i czeladników,

---

⁴⁰ „Dzieje Kościana” Tom I, red. K. Zimmiewicza, Kościan 2000, s. 33-66

współpraca gospodarcza (np. zakupy surowców dla wszystkich członków razem). Z funkcji publicznych na braciach cechowych spoczywał obowiązek obrony miasta. Sposobność do tego dawało Bractwo Strzeleckie, które istniało w Kościanie już w I połowie XV w. Cechy zajmowały się też wychowaniem, zwracając stale uwagę na stronę moralną swych członków, czeladników i uczniów. Otaczano troskliwą opieką chorych i niedołącznych, wdowy i sieroty. Cech był również bractwem religijnym. Każdy posiadał swego patrona, na którego cześć fundowano kaplicę lub ołtarz w kościele farnym. Tam odbywały się nabożeństwa, obowiązujące wszystkich członków. Bractwa występowały gremialnie ze sztandarami w procesjach kościelnych. Organizowały pogrzeby zmarłych członków, w czasie których wymagano obecności wszystkich. Cech służył też celom towarzyskim. Wzajemna lojalność, współpraca, pomoc, zawieranie małżeństw między sobą doprowadzały do zżycia się wszystkich członków bractwa.

W XV w. Kościan posiadał już zorganizowane, poza sukiennikami, cechy: rzeźników, piekarzy, kowali i ślusarzy, krawców, kuśnierzy i piwowarów. W XVI w. wraz z rozkwitem miasta, powstawały dalsze, nowe cechy. Rzemieślnicy kościańscy wchodzili w skład patrycjatu miejskiego. Należeli do najbardziej szanowanych mieszczan. Zajmowali stanowiska burmistrzów, ławników, rajców miasta. Kościański sąd grodzki odbywał swe posiedzenia zwykle w domach wynajętych u bogatych mieszczan. O bogactwie rzemieślników kościańskich świadczą ich testamenty, np. Urszuli Lyopowej z 1494 r. i piwowara Mateusza Kosza z 1600 r. Dowodem siły i potęgi kościańskich cechów są potwierdzenia statutów przez królów polskich i uzyskiwane od nich przywileje. Otrzymały je wszystkie znaczniejsze miejskie cechy, niektóre kilkakrotnie.

Wysokie miejsce Kościana w hierarchii miast wielkopolskich spowodowało, że cechy tutejsze z powodu wysokiej specjalizacji zawodowej, stały się ośrodkami postępu technicznego. Jarmarki zaś, jako forma wielkiego handlu, ułatwiały interesujące i pouczające spotkania rzemieślników z różnych stron. W XVI w. właśnie Kościan wybrano na siedzibę ogólnopolskiego związku cechów sukienniczych. Sukna kościańskie trafiały wtedy nie tylko na dwór królewski w Krakowie, ale eksportowano je np. do Królewca i Szczecina. Najstarszy cech tworzyli w Kościanie sukiennicy. Oni to przysporzyli miastu najwięcej sławy i dochodów. Już przed 1433 r. spoczywał na nich obowiązek dostarczania królowi machin oblężniczych i sukna. Sukna tutaj wyrabiane przewyższały swoją jakością wszystkie inne sukna w Polsce. Dlatego też by zapobiec fałszowaniu wyrobów kościańskich przez sukienników innych miast, król Kazimierz Jagiellończyk w 1472 r. na sejmie w Piotrkowie nadał specjalny przywilej o znaku ochronnym dla kościańskich sukienników. Znak ten składał

się z herbu miasta (baszty obronnej), z orła z rozpostartymi skrzydłami i literą "C". Był to pierwszy w kraju wypadek nadania znaku ochronnego. W XVI wieku cech kościański był najsilniejszym w Wielkopolsce. Cechy miały również przewagę w Radzie Miejskiej; rzemieślnicy kościańscy zajmowali wysokie stanowiska w administracji. Bogaci rzemieślnicy mogli wysyłać swoich synów na studia do Krakowa, mogli łożyć znaczne sumy na cele dobroczynne, a także fundować kościoły.

Rzemieślnicy łożyli poważne kwoty na cele budownictwa sakralnego, wystrój kościołów i kaplic we farze, gdzie poszczególne cechy fundowały np. ołtarze. Malarze poznańscy otrzymywali liczne zlecenia z Kościana, a samo miasto w XV i XVI w. zajmowało drugą pozycję, po Poznaniu, w dziedzinie inicjatywy artystycznej. Świadczą o tym m.in. zachowane zabytki w kościańskiej farze.

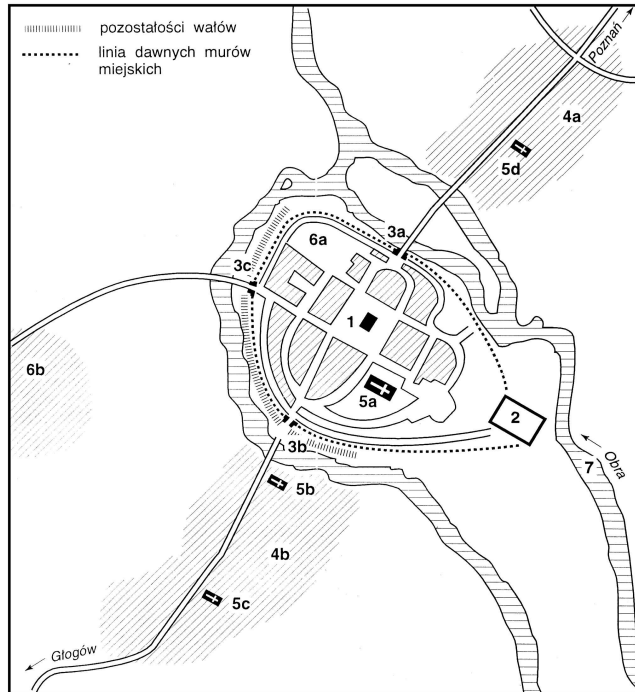
Okres między 1400 - 1655 nazwano „złotym wiekiem”. Nadanie praw miejskich stało się ważnym momentem dla rozwoju kościańskiego ośrodka miejskiego. Kościan cieszył się szczególną opieką ze strony panujących. Nadawali różne przywileje, które gwarantowały pomyślny rozwój. Miasto było często odwiedzane przez panujących władców. Ich wizyty podnosiły rangę i prestiż mieszkańców, pozwalały na bezpośrednie kontakty przedstawicieli mieszczańskich, patrycjuszów, władz samorządowych z królem. Badania A. Gąsiorowskiego wykazują, że Władysław Jagiełło przebywał w Kościanie między innymi w latach 1397, 1398, 1406, 1409, 1413, 1424. Również następcy Władysława Jagiełły z sympatią i troską odnosili się do miasta i mieszkańców, między innymi Kazimierz Jagiellończyk przyniósł kościańskim rzemieślnikom, zwłaszcza sukiennikom, wiele przywilejów. Od XV – XVI wieku Kościan był jednym z najliczniejszych i najzamożniejszych miast Wielkopolski. W gospodarczym życiu Kościana prym wiodli rzemieślnicy. Obok rzemiosł podstawowych, produkcyjnych, czołową pozycję zajmowali piekarze, rzeźnicy, młynarze, szewcy i krawcy. Obfitość pastwisk i łąk nad rzeką Obrą sprzyjała rozwojowi hodowli owiec.

W 1456 roku na Ziemię Kościańską przybyli Bernardyni. Zakon otrzymał od mieszczańskich teren poza obrębem zabudowy miejskiej. Klasztor musiał powstać w znacznej odległości od bram miasta i kościoła parafialnego. W tamtych czasach było to dość często praktykowane. Na gruntach należących do Bernardynów powstał kościół pod wezwaniem Matki Boskiej Anielskiej, zabudowania klasztorne, ogrody itp. Przy klasztorze funkcjonowała szkoła o charakterze wewnątrzzakonnym, przygotowująca zakonników do stanu kapłańskiego. Klasztor ten szybko rozkwitał dzięki wsparciu mieszkańców, zwłaszcza zamożnych rodzin np. przez liczne dary, intencje mszalne czy zapisy testamentowe. W bibliotece swej Bernardyni posiadali dzieła z zakresu teologii, filozofii, komentatorów

biblijnych, pisma Ojców Kościoła itd. Zbiory pochodziły głównie z zakresu teologiczno-filozoficznych, nie odgrywały większej roli w życiu społeczno-kulturalnym miasta.

Rekonstrukcja układu przestrzennego Kościana z około 1450 r.

1 ratusz, 2 zamek, 3 bramy miejskie: a. poznańska, b. glogowska, c. nowa, 4, przedmieścia: a. poznańskie, b. glogowskie
5. kościoły: a. Parafialny, b. Bożego Ciała, c. Świętego Krzyża, d. Świętego Ducha, 6, klasztory: a. Dominikanów, b. Bernardynów
7. rzeka Obrza

Źródło: zbiory archiwalne

Kościan w wieku XVII był miastem jak na ówczesne czasy ludnym i bogatym, o dobrze rozwiniętym rzemiośle. Dzięki swym połączeniom komunikacyjnym, w szczególności bliskości bogatego Śląska, zajmował w tym czasie drugie miejsce na mapie najbardziej rozwiniętych miast wielkopolskich (po Poznaniu). Zamożne miasto przyciągało wielu nowych rzemieślników z okolicznych miast. M.in. ze względu na zamożność Kościana, główny szlak handlowy wielkopolsko-śląski przesunął się z trasy Poznań-Śrem-Lubiń-Wrocław na wielką drogę Poznań-Kościan-Śmigiel-Głogów i należał do ważniejszych dróg tranzytowych.

Pomyślny rozwój miasta został przerwany w czasie najazdu szwedzkiego (1655-1656). Po kapitulacji wielkopolskiego pospolitego ruszenia pod Ujściem, w sierpniu Szwedzi wkroczyli do miasta. Dowódcą grodu został major Forbes. Dnia 4 października 1655 r. podstępnie, poprzez zastawienie fortelu, partyzanci pod dowództwem starosty babimojskiego Krzysztofa Żegockiego zdobyli miasto. Po zdobyciu miasta partyzanci zastawili pułapkę, w której zginął Fryderyk.

Wtedy to w Kościanie zabito około 300 mieszczan, w tym część ukrzyżowano, a 40 szlachciców ścięto na rynku. Szwedzi zrabowali wszystko, co miało jakąś wartość, a następnie spalili prawie całe miasto, niwecząc cały dorobek, jaki miasto wypracowało sobie w okresie "złotego wieku". Pożar zniszczył m.in. zamek starościński, kościół Bożego Ciała. Nie porzeczano na zniszczeniu miasta, ale także palono i mordowano okoliczne miejscowości.

Miasto nie zaznało spokoju po potopie szwedzkim, gdyż w połowie kwietnia 1656 r. do Kościana wkroczyły załogi brandenburskie. Wydarzenia z lat 1655-1658 poważnie zaciężyły na dalszych losach miasta. Po ciężkich stratach ludnościowych, Kościan nie powrócił już do dawnej świetności (pozostało jedynie 28 % ogólnej liczby domów).

Dotkliwe straty gospodarcze i ludnościowe wydarzeń związanych z najazdem szwedzkim i okresem wojen XVII i pierwszej połowy XVIII wieku, zgotowały miastu i jego mieszkańcom liczne wojny, poczynając od wojny trzydziestoletniej, przemarsze obcych wojsk oraz rabunki. Trudno określić wielkość strat rzemiosła kościańskiego, jakie zostały wyrządzone przez najazd szwedzki i okupację miasta przez obce garnizony. Po wojnie szwedzkiej i krótkiej okupacji Kościana przystąpiono do odbudowy zniszczeń; nastąpił ponowny rozwój rzemiosła, przybywali do miasta nowi osadnicy. Przy wsparciu ze strony króla szybko zaczęło odradzać się rzemiosło i handel. W momencie, gdy wydawało się, że miasto odzyska dawną świetność, wkroczyły obce wojska szwedzkie w 1704 roku, a na wiosnę 1707 roku carskie. Pojawiły się nowe zniszczenia, rabunki, mordy. W 1709 roku Kościan nawiedziła zaraza dżumy⁴¹. W wyniku II rozbioru Polski, na początku 1793 roku Prusacy wkroczyli do Kościana. Miasto zostało wcielone do Prus Południowych, nowej prowincji Królestwa Pruskiego. Na planie miasta 1794 roku widać, że Kościan leży na wyspie położonej między ramionami Obry. Centrum miasta stanowił kwadratowy rynek wraz z ulicami wybiegającymi z jego rogów pod kątem prostym. Na skraju tej wyspy, po stronie wschodniej, widoczny jest czworoboczny gród. Miasto obwarowane murami, posiadało 3 bramy (Poznańska, Głogowska, Brama Nowa – wychodziła na zachód). W pierwszym okresie niewoli Prusacy nie okazywali wrogiego nastawienia do rzemiosła. Z czasem jednak wprowadzono pewne ograniczenia np. w 1836 zabroniono czeladnikom udawania się na wędrowniki zagraniczne (były warunkiem stania się mistrzem), miało to zapobiec konspiracji politycznej. W 1845 roku opublikowano „Powszechny regulamin procedurowy”. Konkurencją dla niektórych rzemieślników stał się kościański dom poprawczy. Dom

---

⁴¹ „Kościan zarys dziejów” red. Z. Wielgosz, PWN, Warszawa-Poznań 1985, s. 40-45

poprawczy powstał w 1839 roku na miejscu zlikwidowanego przez króla pruskiego klasztoru Bernardynów. Osadzeni byli zatrudnieni w licznych warsztatach. Ich wyroby: płócienne, krawieckie, kowalskie, introligatorskie, piekarnicze stolarskie, szewskie, siodlarskie, powroźnicze, były sprzedawane w mieście i powiecie. W połowie XIX wieku zaczęto w mieście lokalizować zakłady przemysłowe: w 1881 - 1882 wybudowano cukrownię, w 1884 powstała spółka mleczarska wraz z zakładem przetwórczym, w 1912 powstała rzeźnia, w 1901 gazownia, 1908 powstał wodociąg. W mieście funkcjonowały dwa szpitale: Świętego Ducha i Świętego Krzyża. W dniu 1 kwietnia 1893r. na terenie i w obiektach byłego prowincjonalnego domu poprawczego otwarto zakład psychiatryczny. Jego pełna nazwa brzmiała „Prowincjonalny Zakład dla Obląkanych i Idiotów” („Provinzial Irren und Idioten Anstalt”). Po odzyskaniu niepodległości życie gospodarcze w Kościanie nie uległo większym zmianom. Miasto pozostało niedużym ośrodkiem przemysłu przetwórczo-rolnego, spożywczego i tytoniowego. Największym zakładem przemysłowym była cukrownia. Pomyślnie rozwijał się przemysł mięsny, mleczarnia spółdzielcza, młyn parowy, oraz fabryka likierów, win i soków owocowych. Ponadregionalne znaczenie miał również przemysł poligraficzny. Na terenie Kościana istniały 3 drukarnie. Największą z nich była Drukarnia Spółkowa. Zajmowała się drukowaniem czasopism, książek⁴².

Przed wybuchem II wojny światowej miasto było stosunkowo spokojne, nie zdarzały się incydenty narodowościowe. 8 września 1939 roku wkroczyły oddziały niemieckie. Pieczę nad miastem przejęły wojska niemieckie. Wobec mieszkańców zastosowano bezwzględny terror, zniszczono polskie instytucje, organizacje, zewnętrzne przejawy polskości miasta. Stworzono okupacyjną administrację cywilną oraz aparat policyjny. Zaczęto niszczyć wszystko, co polskie, miało to nadać miastu niemiecki charakter. Rozpoczęto od przywrócenia dawnej pruskiej nazwy „Kosten”, przemianowano nazwy ulic na niemieckie np. al. T. Kościuszki otrzymało nazwę Adolf Hitlerstrasse, zlikwidowano polskie szyldy i napisy a oficjalnym językiem urzędowym stał się język niemiecki. Zamknięto polskie szkoły. Pod koniec września 1939 roku podjęto na szeroką skalę likwidację polskich księgozbiorów. Konfiskowano je i palono w piecach gazowni miejskiej. Części dzieł została uratowana dzięki odwadze i zapobiegliwości kościaniaków. Pierwsze aresztowania przeprowadzono już w dniu wkroczenia Wehrmachtu. Odbyły się na podstawie donosów ludności niemieckiej. Do tego celu wykorzystywano pierwszy lepszy pretekst. W krótkim czasie wydano 8 wyroków śmierci. Publiczne egzekucje odbyły się tego samego dnia na kościańskim rynku. 23

---

⁴² „Kościan zarys dziejów” op.cit. s. 60-70

października wydano 18 wyroków śmierci i wykonano je natychmiast na rynku pod ścianą ratusza. Masowe egzekucje w miejscu publicznym miały za zadanie: pozbywanie się dotychczasowych duchowych przywódców polskich, zastraszenie polskiej ludności, dać satysfakcję i poczucie pewności obywatelom mniejszości niemieckiej. 26 października skończył się okres zarządu wojskowego i zaczęła funkcjonować administracja cywilna. Powstała siatka donosicieli i agentów, stworzono dwa więzienia mieszczące ponad 250 osób. Jako areszty wykorzystywano piwnice byłego gimnazjum i budynki fabryki cygar i papierosów. Od listopada 1939 r. do stycznia 1940 r. miały miejsce 4 duże transporty między innymi: do Miejskiego Parku w Kościanie, gdzie więźniów rozstrzelano i pochowano w zbiorowej mogile na skraju cmentarza psychiatrycznego. Inny transport z więźniami był do lasu przy drodze Racot – Kurza Góra. Aresztowanych skazywano na śmierć czy kierowano do obozów koncentracyjnych często bez sądu i wyroku. Również w kościańskim zakładzie psychiatrycznym, gdy dostał się w ręce Wehrmachtu, zanotowano wzrost śmiertelności pacjentów. Obiekty kościańskiego zakładu psychiatrycznego oficjalnie przejął Wehrmacht 20 kwietnia 1940 r. Kościan został miastem garnizonowym i centrum szkolenia podoficerów piechoty⁴³.

W Kościanie od 6 do 10 grudnia odbyły się pierwsze przesiedlenia mieszkańców miasta. Początkowo były to przesiedlenia na peryferie miasta, z dzielnic bogatych w biedniejsze, później na obszary wiejskie. Akcja miała na celu usunięcie mieszkańców polskiego pochodzenia i stworzenia miejsca dla ludności niemieckiej. Wysiedlonych dzielono na trzy grupy: kierowanych na przymusowe roboty do Rzeszy, przymusowe osiedlenie w Generalnej Gubernatorstwie i skazanych na germanizację. 16 lutego 1940r. w powiecie kościańskim aresztowano duchownych i osadzono w klasztorze benedyktyńskim w Lubiniu koło Krzywinia. W maju zostali przewiezieni do Fortu VII w Poznaniu, następnie do obozu koncentracyjnego w Dachau. W ramach niszczenia polskości i kościoła katolickiego niszczone figury religijne, kapliczki, krzyże przydrożne. Kościoły zamknięto i oddano do dyspozycji Wehrmachtu. Wykorzystywano je na magazyny wojskowe⁴⁴.

Wraz z narastaniem represji okupanta, na terenie Kościana umacniał się ruch oporu, a pierwsze grupy konspiracyjne powstały w momencie wkroczenia do miasta Niemców. Najszerszą działalność konspiracyjną prowadziła Armia Krajowa i skupiona wokół niej młodzież harcerska w Szarych Szeregach, która rozwijała akcję wywiadowczą, sabotaż,

---

⁴³ „Dzieje Kościana” Tom II red. K. Zimmewicz, PWN, Kościan 200, s. 71-109

⁴⁴ „Dzieje Kościana” op.cit. s 109-111

szkolenie i pomoc społeczną. W Kościanie również działała organizacja konspiracyjna „Pakt Czterech”, którą zawiązano w noc sylwestrową z 1940/1941 roku.

25 stycznia 1945 roku wojska radzieckie podeszły pod Kościan. Wyzwoleńcze walki trwały 3 dni. 27 stycznia miasto zostało wyzwolone. Na wieży ratuszowej o godzinie 17 zawisła biało – czerwona flaga.

Przed miastem, jak i jego mieszkańcami otworzył się nowy rozdział. Zniszczenia po II wojnie były ogromne: wiele budynków uległo całkowitemu zniszczeniu, zburzone zostały mosty na Obrze, uszkodzona była wieża ciśnień, gazownia. Przywrócenia sprawności wymagały: sąd, ratusz, poczta dworzec kolejowy, szkoły, kościoły, szpitale. Straty ludnościowe ocenia się na 2200 obywateli, którzy ponieśli śmierć w wyniku pośredniej lub bezpośredniej eksterminacji. Władze Kościana pobrały krótkoterminową pożyczkę na odbudowę miasta. Spłacono po części z dowolnego opodatkowania mieszkańców i reszta, jaka została miastu do spłacenia została ofiarowana jako bezzwrotna danina. Kościan powoli powracał do w miarę normalnego funkcjonowania. Rozpoczęto budowę sieci kanalizacyjnej, gazowej, nowych osiedli mieszkaniowych.

Po II wojnie światowej znacznie zwiększyła się liczba mieszkańców miasta (z 10.800 w 1950 roku do prawie 25.000 pod koniec XX wieku), co było spowodowane powstaniem w Kościanie nowych przedsiębiorstw oraz rozwojem już istniejących w latach 30-tych cukrowni, wytwórni papierosów, zakładów mięsnych oraz przemysłu chemicznego. Rozwój przemysłu był uzależniony od sytuacji panującej w kraju. Na przełomie lat pięćdziesiątych powstały nowe przedsiębiorstwa oraz rozbudowywano już istniejące np.: Wytwórnia Wyrobów Tytoniowych, Cukrownia, Zakłady Mięsne, Spółdzielnia Mleczarska i Kościan staje się miastem coraz bardziej przemysłowym. Rozwijała się oświata, kultura, służba zdrowia – Szpital Neuropsychiatryczny im. Oskara Bielawskiego dla Nerwowo i Umysłowo Chorych. Tradycje ośrodka administracyjnego są długie – jeszcze przed rozbiorem miasto było starostwem w województwie poznańskim.

Po wojnie dokonywano niewielkich korekt terytorialnych. Polegały one na włączeniu w granice administracyjne Kościana fragmentów gruntów sąsiadujących wsi.⁴⁵

Najważniejszym wydarzeniem w najnowszej historii miasta była reforma administracyjna, w wyniku której 1 stycznia 1999 roku miasto stało się odrębną gminą oraz stolicą powiatu kościańskiego. Obecnie Kościan jest ośrodkiem administracyjnym i centrum usługowo-handlowym rolniczego regionu.

---

⁴⁵ „Zarys dziejów Kościana” op.cit., s. 90-95

2.4. Gospodarka obszaru

Miasto Kościan charakteryzuje się bardzo wysokim stopniem aktywności gospodarczej. Przypadają tutaj 122 podmioty gospodarcze na 1000 mieszkańców.

Liczba podmiotów gospodarczych ogółem wg danych GUS stan na 31.12.2008 r. to 2.943 jednostek gospodarczych, w tym: handel - 832, budownictwo - 382, transport i gosp. magazynowa – 148, ochrona zdrowia i pomoc społeczna – 194, przetwórstwo przemysłowe – 276, obsługa nieruchomości – 487, działalność usługowa – 229. Dominują jednostki handlowe, budownictwo i usługi. Z ogólnej liczby 90 podmiotów gospodarczych w Kościanie to jednostki publiczne, natomiast 2.853 jednostek gospodarczych działa jako sektor prywatny. Duże znaczenie dla rynku pracy stanowi bliskość ośrodków takich jak stolica województwa wielkopolskiego - Poznań oraz siedziba byłego województwa leszczyńskiego – Leszno.

Miasto Kościan stanowi samodzielny organizm administracyjny i jest dość dużym lokalnym ośrodkiem. Jest także węzłem komunikacyjnym zarówno drogowym, jak i kolejowym. Miasto położone jest w strefie potencjalnie przyspieszonego rozwoju pomiędzy dwoma biegunami wzrostu – Poznaniem i Wrocławiem, co powinno korzystnie oddziaływać na jego gospodarczy rozwój.

Obszar usług turystycznych jest słabo rozwinięty na terenie miasta Kościana, ogranicza się raczej do usług hotelarsko-gastronomicznych.

2.5. Zaludnienie obszaru, jego struktura i prognoza demograficzna

Miasto Kościan zamieszkuje (według danych GUS i UM Kościana na 31.12.2009r.) 24.294 mieszkańców, a powierzchnia miasta wynosi ok. 8,75 km². Liczba ludności przypadająca na 1 km² wynosi 2.776 osób.

Poniższa tabela przedstawia zmiany liczby ludności miasta Kościana na przestrzeni lat 2000-2009.

Lata	Liczba ludności Kościana ogółem [os]	w tym mężczyźni [os]	w tym kobiety [os]
2000	24 230	11 540	12 690
2001	24 120	11 476	12 644
2002	24 113	11 477	12 636
2003	24 113	11 465	12 648
2004	24 085	11 468	12 617
2005	24 121	11 494	12 627
2006	24 139	11 490	12 649
2007	24 138	11 459	12 679
2008	24 040	11 408	12 632
2009	24 294	11 540	12 754

Źródło: GUS i ewidencja ludności Urzędu Miejskiego Kościana stan na 31 XII 2009 r.

Struktura demograficzna wg wieku (dane wg GUS na 31.12.2008r.):

- przedprodukcyjny 18,4%
- produkcyjny 65,5%
- poprodukcyjny 16,1%

W mieście Kościanie od 2002 roku do 31.12.2008 roku liczba ludności w wieku produkcyjnym wzrosła o 2,1 punktu procentowego, jednocześnie zwiększył się udział tej grupy w liczbie wszystkich mieszkańców z 63,4 % w 2002 roku do 65,5 % na koniec 2008 roku. Przyczyniło się to do poważnego wzrostu siły roboczej. W końcu 2008 roku w porównaniu z rokiem 2002 udział osób w wieku przedprodukcyjnym był mniejszy o 3,8 punktu procentowego, osiągając przy tym najniższą wartość w analizowanym okresie. Ta negatywna tendencja powinna się powoli zmieniać z uwagi na rosnący przyrost naturalny ludności (wynika to z faktu, iż kobiety z wyżu demograficznego początku lat 80. osiągnęły wiek rozrodczy) – na koniec 2008 roku przyrost naturalny wynosił 2,4 osoby, w porównaniu z 2002 rokiem, gdzie wynosił 0,0 osób, 2004 r. – (minus) - 0,2 osoby oraz 2006 r. – (minus) - 0,3 osoby. Nastąpił wzrost liczby urodzeń przypadający na 1000 ludności o 3,2 punkty – z 8,6

osób w 2002 r. do 11,8 osób, a także wzrost liczby zawieranych małżeństw o 1,6 punktów na przełomie ostatnich siedmiu lat (2002 r. – 4,9 par, 2008 r. – 6,5 par na 1000 ludności). Występują również wahania liczby ludności w wieku poprodukcyjnym - wzrasta liczba osób w tej kategorii o 1,7 punktu procentowego, czyli 16,1% na koniec 2008 r. w porównaniu z 2002 rokiem, gdzie wynosił 14,4 %. Wskaźnik obciążenia demograficznego, wynoszący w Kościanie 52,6 osób w wieku nieprodukcyjnym przypadających na 100 osób w wieku produkcyjnym, wskazuje jaki udział ludności pozostaje do „dyspozycji” na rynku pracy. Zbyt duży udział w rynku osób w wieku nieprodukcyjnym może wpływać niekorzystnie zarówno na poziom zatrudnienia, jak i na wzrost wszelkich obciążeń socjalnych.

Sytuacja demograficzna miasta wskazuje na w miarę stabilny poziom zaludnienia miasta wynoszący ok. 25 tys. mieszkańców, saldo migracji począwszy od 1996 jest ujemne i wynosi ok 4-5 %.

W Kościanie występuje niski procentowy udział ludności w wieku przedprodukcyjnym. Sytuacja ta prawdopodobnie jest związana z dotychczasowym niskim przyrostem naturalnym w mieście. Wysoki jest natomiast w mieście Kościanie procentowy udział ludności w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym do ludności ogółem, co może oznaczać powolny proces starzenia się społeczeństwa.

Na terenie miasta Kościana liczba bezrobotnych wg stanu na koniec 2008 r. wynosiła 438 osób, z tej liczby 265 to kobiety. Liczba ta spadła o ponad 1000 osób w porównaniu z 2004 r., kiedy zarejestrowanych bezrobotnych zamieszkujących w mieście Kościanie było 1478 osób, z czego 781 to kobiety. Według danych Powiatowego Urzędu Pracy w Kościanie na 31.12.2009 r. w Kościanie było 845 osób bezrobotnych, natomiast na koniec marca 2010r. – 900 osób.

Stopa bezrobocia na terenie powiatu kościańskiego wynosiła na koniec grudnia 2008 roku 5,5 %, na koniec grudnia 2007 roku było to 6,4 %. Nastąpił spadek stopy bezrobocia o 0,9 punktu procentowego. W województwie wielkopolskim w analogicznym okresie nastąpił spadek stopy bezrobocia o 1,6 punktu procentowego - na koniec grudnia 2008 roku stopa bezrobocia w województwie wielkopolskim wynosiła 6,4 %.

W skali całego kraju na koniec 2008 roku stopa bezrobocia wynosiła 9,5 %. Było to o 1,9 pkt. procentowego mniej niż na dzień 31.12.2007. Stopa bezrobocia na koniec września

2009r. dla całego kraju wyniosła 10,9%, dla województwa wielkopolskiego - 8,2%, dla powiatu kościańskiego - 8,3% (dane PUP Kościan).

Natomiast wg stanu na koniec roku 2009, stopa bezrobocia w powiecie kościańskim wynosiła 9,3%, w województwie wielkopolskim – 9,1%, a kraju – 11,9%. Stopa bezrobocia w powiecie kościańskim jest zbliżona do wskaźnika dla województwa wielkopolskiego i niższa niż stopa bezrobocia w kraju.

Zgodnie z prognozami przedstawionymi w „Strategii Rozwoju Województwa Wielkopolskiego do 2020 roku” przewiduje się do 2020 roku najpierw stopniowy wzrost liczby ludności, następnie zmniejszenie liczby mieszkańców. Podobnie przedstawia się prognoza ludności powiatu kościańskiego na podstawie danych opracowanych przez GUS. Przewiduje ona wzrost liczby ludności powiatu kościańskiego z 77 710 mieszkańców w 2006 roku, o blisko 1000 mieszkańców w 2020 roku, następnie spadek w 2030 roku poniżej stanu wyjściowego do 77 518 mieszkańców.

Zmniejszenie stopnia umieralności niemowląt oraz wydłużenie czasu trwania życia oraz niewielki przyrost naturalny wywołają w najbliższych kilkunastu latach istotne zmiany w strukturze wiekowej ludności. Zmiany te w znaczący sposób wpłyną na system edukacyjny, rynek pracy oraz na sferę społeczną. Zwiększone zainteresowanie zdobywaniem wykształcenia przez kobiety, sytuacja na rynku pracy, niewystarczająca polityka prorodzinna państwa powodują, iż spada współczynnik dzietności przy równoczesnym wzroście średniego wieku rozrodczości kobiet, który w 2020 roku może osiągnąć 30 lat. W latach dziewięćdziesiątych zmalała migracja wewnętrzna. Do najważniejszych przyczyn tego zjawiska należą ograniczenie budownictwa mieszkaniowego oraz zmniejszenie liczby zawieranych małżeństw. Należy spodziewać się utrzymania tych tendencji w najbliższych latach, a równocześnie pojawienia się zjawiska suburbanizacji, czyli migracji z miast na wieś motywowanej chęcią życia w bardziej komfortowych warunkach.

2.6. Wybrane elementy infrastruktury technicznej

Na terenie miasta Kościana istniejąca infrastruktura komunalna jest w pełni zabezpieczona, zapewniając mieszkańcom możliwość korzystania z sieci wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej.

Infrastruktura techniczna Kościana przedstawiona została poniżej:

gmina	Korzystający z instalacji w % ogółu ludności		
	z wodociągu	z kanalizacji	z gazu
Kościan miasto	98,7	94,8	97,8

Źródło: GUS stan na 31 XII 2008 r.

Miasto Kościan powiązane jest z układem zewnętrznym liniami energetycznymi wysokiego napięcia i gazociągiem wysokiego ciśnienia.

Ogółem dróg gminnych na terenie miasta Kościana jest 32 km, w tym nawierzchni ulepszonej 17,5 km. Istniejące zasoby mieszkaniowe miasta to 8.065 mieszkań. Istniejące wskaźniki powierzchniowe są na średnim poziomie. Zapewnienie mieszkańcom dogodnych warunków zamieszkania pociąga za sobą zadania m.in. tworzenia rezerw terenów pod różne formy zabudowy, zagospodarowanie istniejących terenów zielonych oraz stworzenie atrakcyjnej bazy rekreacyjnej i sportowej.

2.7. Infrastruktura komunikacyjna

Infrastruktura komunikacyjna stanowi bazę materialno – techniczną miasta i regionu, warunkującą efektywne prowadzenie działalności gospodarczej. Rozwój infrastruktury komunikacyjnej powinien wyprzedzać potrzeby obszaru.

Pod względem geograficznym Wielkopolska jest pomostem między Europą Wschodnią i Zachodnią. Na osi tych części kontynentu budowana jest przez województwo autostrada A2, wzdłuż której biegnie linia kolejowa przystosowana do europejskiego systemu transportowego szybkich przewozów. To główna oś komunikacyjna województwa łącząca Wielkopolskę z państwami Unii Europejskiej i z centrum Polski, a dalej z Europą Wschodnią. Przebiega przez stolicę regionu - Poznań- oddalony od Warszawy 300 km, a od Berlina 260

km. Na trasie biegnącej przez obszar województwa wielkopolskiego zaprojektowanych jest 14 węzłów przyautostradowych – łączących drogi krajowe i wojewódzki z autostradą. Tereny leżące w ich sąsiedztwie – ze względu na wyjątkowo dogodną dostępność komunikacyjną – uznane zostały jako jedne z najatrakcyjniejszych w regionie miejsc dla inwestorów. Ważne funkcje komunikacyjne w Wielkopolsce spełnia również port lotniczy “Ławica”, zapewniający połączenia krajowe i międzynarodowe z Warszawą, Kopenhagą, Monachium, Zurychem, Frankfurtem, Brunszwikiem, Kolonią, Stuttgartem, Dortmundem, Londynem, Dublinem oraz sezonowo Majorką i Kretą.

Kościan położony jest w korytarzu infrastrukturalnym Berlin-Warszawa, w paśmie potencjalnego intensywnego rozwoju. Powiązania komunikacyjne dogodne są zarówno w kierunku północnym – Poznań (Gdańsk), jak południowym Leszno (Wrocław) i granicy. Występuje bliskość wielofunkcyjnych ośrodków, w tym Poznania, obszaru węzłowego aglomeracji poznańskiej, ośrodka akademickiego, centrum kulturalnego, centrum obsługi regionu, ośrodka przemysłowego.

Miasto Kościan ma dobre połączenia kolejowe i drogowe zewnętrzne i wewnętrzne. Ma też dość zwartą zabudowę, nie funkcjonuje co prawda transport miejski, ale większość obiektów jest dostępna dla odwiedzających. Przy większości z nich zagospodarowane zostały parkingi dla przyjezdnych. Dotarcie do głównych punktów rekreacji w mieście jest oznakowane np. basen, lodowisko, stacja PKP, PKS.

2.8. Charakterystyka infrastruktury społecznej

Infrastruktura społeczna na analizowanym obszarze jest na średnim poziomie i nie odbiega od średnich na poziomie regionu. Jest ona dostępna pod względem przestrzennym, zwłaszcza w zakresie podstawowej opieki zdrowotnej.

Ilość zakładów opieki zdrowotnej na terenie Kościana wg danych GUS przedstawia poniższa tabela:

Gmina	Zakłady opieki zdrowotnej		
	ogółem [ob.]	publiczne [ob.]	niepubliczne [ob.]
Kościan miasto	16	3	13

Źródło: GUS stan na 31 XII 2008 r.

Kościan, jako stolica powiatu kościańskiego, stanowi centrum usług. Na terenie miasta znajdują się dwa szpitale publiczne: SPZOZ Szpital im. Tadeusza Dunina oraz SPZOZ Wojewódzki Szpital Neuropsychiatryczny im. Oskara Bielawskiego w Kościanie, a także SPZOZ Ośrodek Rehabilitacyjny w Kościanie. Działają tu także wiele przychodni i aptek, zapewniających dostępność do podstawowej opieki zdrowotnej, podstawowej porady i pierwszej pomocy. Liczba osób przypadających na jedną aptekę ogólnodostępną w Kościanie wg danych GUS na koniec 2008r. wynosi 2.185 osób, co przy dość dużym zagęszczeniu ludności miasta stanowi o ich dostępności.

Jedną z najistotniejszych kwestii jakości życia na obszarze objętym analizą jest zapewnienie dostępności edukacji na wszystkich poziomach kształcenia.

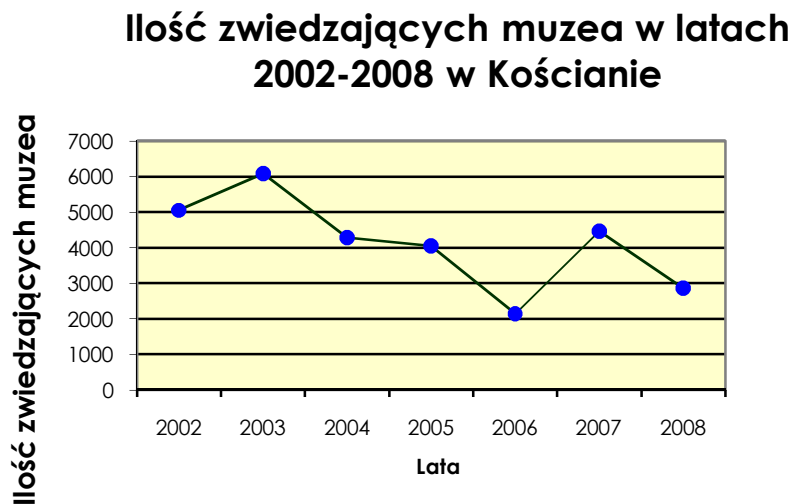
W Gminie Miejskiej Kościan występuje sieć szkół, szczególnie podstawowych i gimnazjalnych. Współczynnik skolaryzacji brutto wskazuje relację liczby osób uczących się na danym poziomie kształcenia do liczby ludności w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi nauczania, podawany jest w ujęciu procentowym. Sugeruje on, w jakim stopniu gmina „przyciąga” dzieci i młodzież uczące się do swoich gminnych publicznych szkół. Zdecydowanie wysoko plasuje się miasto Kościan z współczynnikiem na poziomie 117,65 % w przypadku szkół podstawowych i 132,30 % dla gimnazjów, głównie z uwagi na możliwość kontynuacji w Kościanie edukacji w szkołach ponadgimnazjalnych, policealnych, pomaturalnych oraz szkole wyższej – Kolegium Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Kościanie.

Szkoły w gminie są wyposażone w komputery do użytku uczniów z dostępem do internetu. Ilość uczniów przypadających na 1 komputer przeznaczony do użytku uczniów z dostępem do Internetu w szkołach podstawowych miasta Kościana wg danych GUS wynosi ok. 12 osób. W mieście Kościanie brak danych nt. dostępności komputerów dla gimnazjalistów, czego powodem jest funkcjonowanie w Kościanie zespołów szkół, w skład których wchodzi szkoła podstawowa i gimnazjum.

Z punktu widzenia infrastruktury społecznej bardzo istotna jest także powszechność edukacji przedszkolnej dzieci w wieku od 3-5 lat. W powiecie kościańskim liczba dzieci uczestniczących w wychowaniu przedszkolnym, odniesiona do ogólnej liczby dzieci w wieku 3-5 lat, wyrażona w procentach, wg danych GUS na koniec 2008r. wynosi 57,61% i jest zbliżona do średniego poziomu w kraju.

Miasto jako stolica powiatu zapewnia na swoim terenie dostęp do instytucji kultury: muzeów, bibliotek i ośrodków kultury. Siedzibę tu swoją mają: Miejska Biblioteka Publiczna z dwiema filiami, Muzeum Regionalne im. dra Henryka Florkowskiego i jeden miejski ośrodek kultury – Kościański Ośrodek Kultury.

W centrum miasta w Ratuszu na rynku znajduje się Muzeum Regionalne w Kościanie. Wystawy kościańskiego Muzeum Regionalnego w latach 2002-2008 obejrzało sporo zwiedzających:

Źródło: GUS stan na 31 XII 2008 r.

W mieście znajduje się Ośrodek Pomocy Społecznej, Komenda Powiatowa Policji, Straż Miejska, Komenda Państwowej Straży Pożarnej, jak również Ochotnicza Straż Pożarna. Kościan jako stolica powiatu jest też siedzibą Sądu Rejonowego i Prokuratury Rejonowej.